

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Caroli-Avgvsti Salesii Tvlliani Doctoris Theologi,
Praepositi, Canonici, Vicarii Generalis Et Officialis
Ecclesiae Gebennensis: De Vita Et Rebus Gestis Servi Dei**

Sales, Charles Auguste de

Lvgdvni, 1634

Liber Secvndvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-9634

ne, emerferit emolumentum, vix dici potest, & Salesius quidem vt Fundator, ita Prior fuit primus, vbique mirabilis. Posthæc, Sabbatho quatuor temporum Septembris, ad Diaconatus ordinem promotus est, & in Aduentu, post tertiam Dominicam Sacerdos effectus. Collachrymatus est Granierius dum ei manus imponeret, filio suo charissimo, sed Franciscus, præ tantæ dignitatis, ad quam euehebatur consideratione, delapso in terram alicui cælitati simillimus videbatur, tandemque duodecimo Calendas Ianuarij, Diui Thomæ Apostoli festo, in Ecclesia Cathedrali, præsentibus, non sine gaudio Parentibus, & assistente Stephano Combano, à quo cerimoniarum vsus didicerat, primum sacrificium solemniter obtulit Deo, habuitque post diei Vesperarum officium hac de re feruentissimam Concionem.

*Franciscus
ad diaconatum
promouetur.*

*Franciscus
fit sacerdos &
celebrat.*

DE VITA ET REBUS GESTIS, SERVI DEI.

*Eximia Sanctitatis Viri FRANCISCI SALESII Episcopi
& Principis Gebennensis.*

LIBER SECVNDVS.

VAM præ Sacerdotali fastigio dignitates cæteras secularium Salesius parui faceret ex constanti Senatoriæ recusatione satis ostendit & hoc ipso etiam tempore à quo & præposituram & sacerdotium possidebat. Prouocabatur nepe ad id à Gentilibus suis, sed omnium instar erat Antonius Faber amicitia apud illum potentissimus qui callida agendi ratione sic semel eum decipere conabatur. Ais velle te à Theologia impetrare facultatem ad Iurisprudentiæ sacra quæ superiore biennio intermisisti quodam postliminij iure repetenda. Quo nomine non solum mirabiliter gaudeo, sed etiam si tua causa id facis, vt facere debes, &

*Franciscus
constanter
senatoriã
purpuram
recusat
Franciscus
Faber ad
dignitatẽ
senatoriã
inuitat.*

tibi & Iurisprudentiæ gratulor tibi cui amplissimam gloriæ messem ex eo consilio paratam esse prospicio: Iurisprudentiæ, quam mira ingenij tui fœlicitate ornatam maximè & illustratam iri confido, si quod facturum te non dubito, ad eam sic voles incumbere vt quæ te prior disciplinæ suæ alumnus habuit eius laudem cum tuâ putes esse coniunctam. Sin vt ais, & ego vt mihi magis placeam credere volo, meâ potius causâ, & quoniam ita suadeo id ipsum facere voles, equidem perinde gratulabor Iurisprudentiæ, cum iam sic affectus esse debeam, vt in eo quod meâ causâ facies non minorem quàm si tuâ, diligentiam & industriam collaturum te persuasum habeã: sed mihi potissimum cui tam præclara ista tamque facilis obtigerit bene de Iurisprudentia merendi occasio, vel hoc solo quòd te induxerim vti de eâ benè mereris. Vt cūque verò sit est quòd quãtas possum tibi referam gratias, qui meis siue precibus siue consiliis tantum indulgere te profitearis vt studiorum tuorum legem ex arbitrio meo non solum instituere, quod esset facilius, sed etiam institutam & compositam immutare non recuses. Ego certè ad sancta mutua necessitudinis nostræ fœdera constringenda adeò pertinere arbitror vti studiis iisdem exerceamur vt ni tu mihi hac parte prior concessisses, fuerim fortassis, dum per Senatum & vxorem licuisset Theologiam pro Iurisprudentia sequuturus. Sed extra iocum, placere tibi inprimis Theologiam nec miror nec doleo. Est enim propria illa & peculiaris illorum scientia quos Deus Opt. Max. non tam ad amplissimas quãsq; Ecclesiæ dignitates quas iam tibi sua sponte obuias video, quàm ad pietatem informauerit, cuius te grauissimum, & sanctissimum non nomen sed numen præcipuo cultu habere certò scio. Atque vtinam eadem mihi quæ tibi in eam rem opportunitas adesset, non voluntas, mihi crede, abesset non animus. Neque tamen despero quin si quando vnà nos viuere, & securiore pleniorèque otio frui Deus volet, & exemplo & auxilio tuo Theologiæ quoque degustandæ desiderium non paruum subeat, quo iam pridem titillari me sentio, in eaque vt in Domino mori discam, qui Christianæ vitæ scopus esse debet, tandem aliquando consenescam. At cum neque Spartam quæ mihi diuinitus data est deserere vitrò debeam, neque à meipso tanto abesse interuallo, vt qui vel soli Iurisprudentiæ imparem me video, Theologiæ etiam amplecten

plecten

plectendæ temerarios spiritus fumere velim, planè conueniens est ea mihi interim studia præcipuè & in amoribus & curæ esse, sine quibus nec officij mei, nec dignitatis ratio satis recta constare possit. Tu vero longè beatior, qui in ista potissimùm ætate, quæ ut ais, restitutionis beneficium admittere adhuc posset, iam consecutus sis, ut & utrâque scientiam & tuâ & vtriusque dignitate capeßere possis, si voles, & velle debeas, quia potes. At hîc videor mihi videre hæsitantem te, quænam illa conditio sit quam admisi, si vnâ nos viuere Deus volet. An fortassis quòd euenturum sperem, ut in sanctissimo illo vestro Collegio Canonicatum breui ambiam, & liberalitate vestrà, tuâque præsertim auctoritate adipiscar? sed à dilectissima coniuge priùs impetrauerim ut mortem optet & oppetat quàm ut id patiatur. Quid ergo? Ad nostrum ego te, ad nostrum inquam, vereor enim ne non exaudieris, Collegium voco, & quanta possum contentione hortor ut Senatoriam dignitatem non iam ambias, sed summis meritis tuis tam honorificè nouòque exemplo oblatam alacriter suscipias præsentemque vrgeas occasionem, non quòd verendum sit, si te respicis, ne inuitum te vnquam effugiat, sed ut tantò longiores dulciorésque dignitatis tuæ fructus percipias, cuius nec minima pars illa futura sit quòd in tanta rerum omnium perturbatione, tamque perdita temporum conditione, tam citò verèque dignus habitus sis qui ad eam promoueris. Quid verò esse potest quod te remorari aut ad cunctandum mouere debeat? Annon & Episcopos & Abbates habemus? & ut de re iudicata præscribam, ne dubitationi locus relinquatur, nonne ipsum quoque Ecclesiæ vestræ Præpositum decessorem tuum, virum Clarissimum mihi que præ cæteris omnibus nescio quo bono fato familiarissimum eundemque Imperatorem & Theologiæ deditissimum Senatorem habuimus. An non & Sacerdotes sumus, & sacrosancta Diuinarum & humanarum rerum mysteria tractamus? An non denique & breuiarij, (si inter seria iocari me pateris,) quoties in secreto auditorio lites ex breuiario recitamus? Quid autem vel tibi gloriosius, vel amplissimo Ordini honorificentius vel denique bonis omnibus optatiùs, quàm inter eos te sedere quorum dignitas tibi communis, & illustriorem tuam reddere, & ex tua accessione illustrior ipsa fieri possit? At reuocaret te inquires, ea functio ab institutæ vitæ studiorumque ratione. Imò admoneret potius

potius

potius, quamquam admonitione nulla eges, uti teipsum & tibi & nobis semper ad imitandum proponeres, & quibus studiis eam tibi pietatis & scientiæ famam comparasses, quæ tantæ dignitatis materiam peperisset, ea perpetuò sectareris: nec erit tibi difficilius à Principe & Senatu quàm ab ipsâ Iurisprudentiâ impetrare ut & potiores & quantas voles Theologiæ horas largiari. A me etiam, quem in eo pertinaciorem contradictorem vereri deberes, id ipsum te facile impetraturum recipio, quippe qui nimis foeliciter & cum Iurisprudentiâ & mecum actum putabo, si te aliquando Senatorem, & ut voluntatis ita dignitatis communiōne fratrem dicere potero. Et verò si tantum mihi tribuis, ut quia sic volo Iurisprudentiâ cui repudium mittere cogitabas in gratiam recipere paratus sis, quidni ea quoque tibi persuaderi patiari quæ sunt prorsus consequentia, & tibi longè magnificentiora, mihi iucundiora, ipsi quoque Reipublicæ cuius præcipuam rationem semper haberi æquum est, utiliora? Non te horror ad vanam illam gloriam, quam à te tantum abesse scio quantum à Christiano piòque viro ad veram gloriam nato abesse debeat, quæque etiam si ex hominum existimatione aucupanda esset, sequi tamen non appeti deberet, sed hoc vnum contendo, nihil esse quod tu, vel tuâ, vel meâ, vel denique publicæ utilitatis causâ libentius concedere & præstare debeas: quo magis mihi sperandum est, non commissurum te uti minorem dignitatis tuæ quam voluntatis rationem habuisse videaris. His Fabri suasionibus suas coniunxit Claudius Guichardus Arandati Dominus Duci ab intimis cõsiliis libellisque supplicibus variis in eam rem scriptis epistolis. At Franciscus sua sorte contentus huic & illi, duobus Dominis neminem seruire posse respondebat; Imparem esse tantis oneribus, nimis distare vel Anicio, vel Geneuâ, Camberium: doctioris & in reipublicæ commodum utilioris sedem occupaturum cum scrupulo: non esse miscenda sacra profanis, & quamquam sacrosancta sit Iurisprudentiâ tamen in profanarum plerumque rerum discussione occupatam esse: neminem militantem Deo implicare se debere negotiis sæcularibus. A litibus & controuersis alienissimum habere Geniũ: sacris potius deinceps populo habendis concionibus incumbendum: animarum commissam sibi esse curam non corporum: intentum pluribus sensum ad singula minorem esse: denique tacitis quam plurimis

Guichardus
Fabri
imitatur

Francisci
responsiones
solida.

plurimis rationibus ab hac sæculari viuendi nonnulla methodo cum Ecclesiastico statu auerti; Senatorias idcirco obtentas à Duce litteras in Archium duntaxat esse reponendas. In tantâ animi demissione ignorare se aiebat Boëtiacus quid filius suus haberet in animo. Franciscus tamen argumenta omnia, quæ status vocant, flocci pendens in vnam Dei gloriam animum conuertebat, assiduis concionibus reficiebat fidelium pietatem, sacrum Missæ sacrificium pro se & populorum necessitatibus supremæ Triadi suscipiendum offerebat & ad omnia suæ dignitatis & officij munera animo promptissimo ferebatur. Ad audiendas pœnitentium confessiones peculiarem etiam ab Antistite iussionem habens in Cathedrali Ecclesia non procul ab ostio tribunale erexit, vbi ab Aurora ad meridiem aliquando, magnâ vtriusque sexus fidelium coronâ circumdatus permanebat nullâ personarum habitâ ratione admittebat omnes cuiuscûque conditionis homines, iuuenes & senes, diuites & pauperes; nobiles & rusticos, sanos & ægros, debiles & fortes, immò circa infirmos ignobiles & indoctos occupari suas esse delicias inquiebat. Pauperibus præ contritionis magnitudine amarè flentibus, ad absoluedas mucò nares extergédâsque lacrymas proprium suum strophium non semel commodauit. Mulier erat in ciuitate cæca quam cum solam in incertum porrectis manibus videret venientem è tribunali descendens eam ipsemet ad cubitale fulcum conducebat aiebâtque sæpenuerò se mulieris huius conscientiam tantum amare vt similem sibi cum cæcitate peroptaret. Erat & vir quidam adeò claudus vt paralyticus potius audiret. Hunc Franciscus confiteri cupientem propriis manibus subleuabat quoque poterat modo ad debitam Sacramento reuerentiam compositum cum ineffabili patientia audiebat. Sed & faciebat alia nam pudibundis egenis accedentibus, postquam peccata planxissent amplas in abscondito pecuniarum stipes erogabat, ferebâtque idcirco distinctos in perâ sacculos quos secundum pœnitentium suorum indigentiam & conditionem distribuere. In tantis Christianæ charitatis exercitiis Francisci integritati insidias posuit callidus Satanus; Insano eius amore, impudicæ cuiusdam fœminæ turbanit mentem, quæ cum nullâ faciliori viâ suam detegere concupiscentiam posset, composito ad pietatem vultu, ad eum in iudicario hoc solio Christi vices ge-

Franciscus ad audiendas confessiones tribunale erigit.

Francisci mira erga pœnitentes charitas.

Franciscus pœnitentibus pudibundis amplas stipes erogat. Impudica cuiusdam fœminæ erga Franciscum temeritas & insania.

H

*Francisci
mira
in obser-
uantia ca-
stitatis
constantia.*

*Franciscus
Theologi-
cus profici-
nos cum
laude pro-
pugnauit.*

*Francisci
existima-
tio magna.*

rentem non dubitauit accedere, ambigua præfatione habitâ tandem se tentari & vri dixit, tum subdidit, & quidem mi amatissime Domine, tui amore cremor, deficio, morior, atque vtinam tu, reciprocis mei misereris affectibus. Franciscus vel possessam vel obsessam à dæmone non ignorans, repetitis crucis signis tacita voce exorcismorum fulmèn exeruit, omnibusque quos in promptu habere potuit modis, miseram fœminam, in sanam reducere mentem, & ad pœnitentiam conatus est, adhibitis in eam rem terribilium Dei iudiciorum, & æternæ gehennæ minis. At illa detectam se & spretam videns, dirâ correpta rabie; ô fetidum virum exclamauit: ô illepidum & insulsum hominem: Franciscus verò ne tantillum quidem tot opprobriis motus; Immò tu, ô misera, fœtida es quamdiu ab hac insaniâ non cessabis, corrupta es & olidissima quamdiu peccabis, sed conuertere ad Dominum Deum tuum. Hei mihi quàm digna es miseratione! Auulsa est ab accurrentibus & eiecta subito fœda & impura mulier, & omni deinceps suffusa pudore Anicio excessit. Per hæc tempora Louanio redierant Stephanus Durantius, & Claudius Cheualle-rius Anicienses Iuuenes, qui vt suorum studiorum in tam celebri Academia & quidem Theologiæ schola peractorum rationem redderent, positiones in vniuersam Doctoris Angelici summâ publicè propugnare voluerunt. Circumspexerunt quem sibi Præsidi deligerent, & sanè in hac ciuitate quæ doctrinæ semper alumna fuit quamplures siue è Canonicorum Collegio, siue è Religiosorum conuentibus occurrebât, sed eminebat inter omnes vnus Franciscus Salesius Ecclesiæ Cathedralis Præpositus, qui licèt in sacra Theologiæ scholis lauream non quæsiuisset, dignus tamen iudicabatur qui non Doctor modò sed Magister esset, eum itaque rogarunt Theologicis quas indicebant disputationibus præsidere dignaretur, Salesius tyrûculum se credens, vix consensit, vt autem illuxit assignata dies cum suis candidatibus in magna Chapuisiani Collegij aula comparuit tantas profundens Theologicæ scientiæ diuitias, vt qui non ità solidè & profundè doctum putabant stupentes & attoniti quam de illo sententiam proferrent ambigerent: intricatissimas quæstiones subtilissimis distinctionibus dissoluebat, promptis responsis retunde-
bat argumentorum aciem, caliginosas opiniones adhibita veritatis face dissipabat eaque ratione doctissimi sicut püssimi nomi-

men

men conquisiuit, adeò, vt quicumque cum illo auderet congregari infanæ temeritatis notam requireret effugere. Vacauit etiam non multò post Curionium Paruo-bornandensis Ecclesiæ beneficium, ad quod, cum nemo esset qui eum non impelleret vt præposituræ dignitatem (cuius fructus ob hæreticorum Geneuen- sium Generalem de Ecclesiasticis bonis rapinam nulli sunt) aliquo saltem modo sustinere posset, petita prius ab Antistite subeundi examinis licentiâ, Episcopalis curiæ tabulario nomen dedit. Verùm qui concursus viâ ad beneficium illud prætendebant audito à Libellione Francisci Salesij nomine, factâ humili reuerentiâ omnes recesserunt. Tunc Præsul Granierius spectatores concursus dimittere nolens, absque aliqua de filio suo satisfactione, iussit data materia Theologicam habere orationē, quam ille in promptu & Latina lingua eruditione plenissimam habuit sicque Ecclesiam illam authoritate & institutione ordinaria cōsequutus est cum benigna tamen Sedis Apostolicæ dispensatione quæ ad præposituræ fructuum & reddituum nullitatem attendens, facilis fuit, infauste tamen factum est, vt cum Episcopatum vigore litterarum possessionem, legitimè & ritè vellet adipisci, clausas Basilicæ ianuas à Iacobo Ballo, ius in illud beneficium, debili titulo prætendente, inuenerit, vnde graues non in ordinaria dumtaxat Curia, verùm etiam in Senatu Camberienfi, & Romæ controuersias pro Ecclesiastico tuendo iure sustinere sit coactus, vnde certè tandem victor euasit. Sed parum hoc erat prædetrimenti quæ viro innocentissimo inuidia protinus tulit; Armavit hæc in suum obsequium calumniam, quæ per scelestos homines in Claudij Granierij aures iniecta, in eius corde etiam (adeò callidissimè contexta erat) locum inuenit, obloqui absenti Salesium aiebat, de quæ nonnullis actibus suam libenter sententiam dubiis verbis proferre. His circumuentus pellacis bonus Senex, dubitauit, an, de amato Salesio filiique nomine nuncupato pœnitentiam agere deberet, rem palàm facere absque sui honoris detrimento non poterat, quandoquidem manifestam aliquam in illo actionem quæ virtuti non esset simillima nemo annotauerat; frigidè deinceps agere cœpit, & mœrorem animi mutatione vultus detexit. Salesius, in fontem se sentiēs, sinebat tempore deceptum Antistitem ad calumniæ cognitionem venire, solito incedebat suis in rebus agendis passu, nec de cœpta vel

*Franciscus
Curionii
beneficium
Paruo Born-
andensis
Ecclesia
in concursu
obtinet.*

*Franciscus
multis ca-
lumniis apud
Granierium o-
neratur.*

*Franciscus
purgat se
à crimine
& orat pro
calumniatoribus.*

*Sodalitas
penitentium
Camberij
origitur.*

*Franciscus
peregrina-
tionem ad
Aguas An-
nicensibus
& Cam-
beriensibus
inlicit.*

concionandi, vel confessiones audiendi, vel infirmos visitandi, vel determinandis Ecclesiasticis negotiis assistendi, methodo, quidquam intermittebat; cum tandem fatigatus suspicione Granierius in horti aream solum secum traxit, & abundè cor suum exoneravit. Salesius, non longo sermone, calumniatorum nequitiam reddidit Optimo Præsuli notissimam, qui senili indignatione in nefarios excandescens, vix ac ne vix quidem, supplici accusato, pro falsis accusatoribus petenti, veniam concessit, ac in posterum virulentis huiusmodi hominum linguis omnem aditum præcludens, Salesium supra quod excogitari potest charissimum habuit. Serenato tunc sibi cælo Salesius retrò obliuionis montes relegauit omnis suspicionis nubes, & virtutem virtuti de die in diem addens, securo pede perrexit. Non ita pridem Camberiensis ad Aniciensium imitationem sodalitates penitentium sanctæ Crucis insignia acceperant, easdem leges, eisdemque ritus, quos suis Franciscus Salesius præscripserat. Quæ de re, ab Aniciensibus fratribus, gratiæ cum primùm renunciatum est, Deo immortales actæ. Feruente quoque pietate conclusum est ad Aquas, visendæ & adorandæ sanctissimæ Crucis gratia peregrinationem facere. Indicta est tertia Spiritui sancto sacra dies, quæ Iunij mensis vltima erat. Quod cum rescirent Camberiensis idem statuerunt, nec solum Aquas sistere, sed & Aniciensibus obuiam procedere vt sodalitates perpetuæ iusiurandum quod iam votis animisque contraxerant, verbis etiam orèque contestarentur. Antonius Faber, suo & fratrum nomine per litteras rogauit Salesium, vti de omnibus ante eum diem certiores faceret, horam diceret, ac quem vellet penitentia iuberet apparatus: sic igitur misso Tabellario rescripsit Salesius. Senatori amplissimo Antonio Fabro, Franciscus Salesius Ecclesiæ Gebennensis Præpositus salutem dicit. Ferè conscriptam habebam iam Epistolam aliam quam ad te mitterem. Frater suavissime cum Soudanus tuam hanc vltimam vndique spiritus Sancti odorem suavissimum spirantem reddidit: ego illâ dimissâ vt ad hanc responderem animum adijcio. Laus ergo Deo per Christum pro vobis omnibus (vt Paulino iam vtar scribendi modo) quia fides vestra nunc passim vbique annunciat. Ad Aquas vt scribis peregrinationem tertio Spiritui sancto sacro die institutam Deo dante faciemus non alio apparatu quam quo vidisti nuper:

nuper cū adesses eadēque Crucifixi litanias dicemus, calcamenta pedum nostrorum soluemus: locum enim ad quem pergemus sanctum existimamus ligno illo preciosissimo exornatum in quo Deus longē ardentiori charitatis specie quā in rubo illo Mosāico maioribus nostris apparuit, non tamen totum iter, sed quādam tantū milliaria nudis pedibus conficiemus: ea enim ex non sine causā dicta est. Et quoniam recreandis viribus necessarium erit cibum aliquem capere, in vnum omnes idēque hospitium secedere decreuimus, in quo dum omnes simul modestissimē ac frugaliter prandebimus, pij alicuius libelli lectio audiatur, ne videlicet sacre peregrinationi prophana admisceatur confabulatio. Horam certam vix possum ego dicere, cū turba plurima eidem peregrinationi nobis inuitis sese addixerit, præsertim nonnullæ matronę quas quia ad communionem cæteraque pia exercitia Societas hæc nostra ab initio admisit, ab hoc cœpto repellere nullis vnquam potuit verbis. Sanè ante meridiem ad sanctæ Crucis Aquensium Ecclesiam Missæ sacra audiemus, atque ad eò ante meridiem vel decimā vel vndecimā hora adesse nos posse credimus, vel forsitan citiùs. Vestrum erit siquidem eodem die veniatis, nos, quia viciniore estis, nec aliis hominum cuneis impediti ibidem expectare. Ita (mi Frater) non poterit ea non esse vera fraternitas quæ ad eius ligni conspectum iureiurando firmanda est quod cœlites ipsos immortales mortalibus hisce inferioribus conciliauit. Neque verò præmittam vnum hoc loco mirandum, quod vos eo ipso sciuiistis momento huius nostræ peregrinationis decretum quo vix dum statutum inter nos fuerat. Extremā namque Mercurij die hac de re deliberauimus, vt diuinitus factum videri possit, vt qui ad eandem respiciebamur Crucem, eundem sensum receperimus. Soli Deo gloria. Leges huius nostræ Societatis ex ordine descriptas iam habeas. Si quid incommodum vobis videbitur pro locorum varietate immutabitis. Hæc vna omninò vobis nobisque lex sit perpetua vti fratres hinc inde vicissim omnes & filij Dei nominemur & simus: sed iam iter ipsum aggrediamur. Benè vale mi Frater Suauissime, Amantissime, Dulcissime, ac Crucifixum habeto propitium. Salutamus te iterum quotquot sumus cæterosque omnes Sanctissimæ Crucis filios sperantes protinus vos videre & os ad os loqui, vt gaudium omnium nostrum sit plenum

*Franciscus
leges fra-
ternitatis
Camberi-
sibus porri-
git.*

*Franciscus
pedes ad
sanctam
Crucem
Aquensium
peregrina-
tur.*

in Domino Lectis Faber his Codicillis coram Societate, paranda omnia ad iter ait & assignato die hinc inde profectum est. Anicienses quidem audita summo manè in Oratorio Missa quam Præpositus Salesius celebrauit præcedente inter accensas faces magna Cruce induti sacco nudi pedes, bini & bini respondentibus Musicis, litanias recitantes, viam instruxerunt. Sequebatur vltimus inter Assessores Prior Franciscus detecta solus facie, oculis in terram demissis, Sacerdotali supparo indutus, pedibus ad aliorum morem nudis, & post illum ingens vtriusque sexus fidelium turba cum rosariis & libellis precariis tanta sanè in omnibus modestiâ vt ad lachrymas sese inuicem solo aspectu prouocarent. Prandium cum præscripta methodo in Arbiacensi oppido ad quinque milliaria sumptum est, hinc ad alia quinque conficienda perrectum. Ad decimum ab Aquensi vrbe lapidè Camberiensis obuiâ processerunt & ineffabilibus pietatis exhibitis officiis sociauerunt se fratribus. Rectâ itum est in Basilicam & exposito super altare sacratissimo Crucis ligno quod postea adorandum osculo singulis est exhibitum vnus ex Canonicis solemnem Missam decantauit. Hic Franciscus sanctè transigendæ vitæ propositum effuso in crucem corde renouauit: tum Cherubinus à Maurianâ Capucinus sacram ad omnes adhortationem habuit tandemque inter ambas Societates fraternæ in Christo charitatis fœdus percussum est & communis omnium velut Pater Franciscus Salesius acceptatus. Die postero celebrato sacro omnibusque salutari communionem refectis reditum adornarunt. Adfuerat actioni tam celebri Dynasta clarissimus Beroldus Pingonius Cusiensium & Bonuillaretinorum Baro qui Salesium ambabus manibus amplexatus rogauit vti per Cusiacum suum, breuiori etiam itinere Societatem reducere dignaretur; Franciscus precibus consentiens, illac igitur transibimus, ô fratres (inquit) quandoquidem ea est Domini Baronis voluntas & continuo Antonio Fabro, Catharino Hostellio, Berterio ex Magistris Computorum Sabaudia Auditoribus, Francisco Genando Casarum Patrono (qui postea in Capucinorum Ordine religiosam vitam professus est) Melchiorè Batallino Camberiensis Ciue, Andræa, Bastone Bouiciano, aliisque nonnullis Camberiensium fratrum comitatus iter ingressus est. Cusiacum oppidum olim fuit ad Cheranum fluuium & Castrum nunc tantum cum aliquibus domi

*Franciscus
Communis
Camberien-
sium &
Aniciensium
Pater.*

*Cusiacum
Baronius
Pingonio-
rum.*

domibus, Baronatus qui ad vicinos quamplures pagos extenditur titulus & caput à Luceburgensibus Marticianis Principibus antea possessum, modò à Pingoniis Dominis, in colle eminenti cuius radices Cheranus suis fluctibus verberat. Huc cum pervenissent Solque vix quartam à meridie horam notaret; Dum Cœna parabitur (inquit Baro) placet vobis, Domini mei, per circumflexos quos egomet coaptaui calles in solitudines nostras descendere? Placuit omnibus inuitatio. Dato igitur unicuique scipione præcedentem Baronem sequuti sunt, ac ubi deventurunt ad infimum quod fluvius rigat fagineis corticibus, sacra Crucis signum, ac Divi quem quisque Patronum habebat, nomen inscripserunt, tum super obstritam musco humum genibus flexis oratione factâ. Ecce nos (inquit Salesius) in tenebrosis & in umbrâ mortis constitutos, linquamus iam has abyssos & ascendamus in montem Domini, atqui alius non est mons Domini quàm ille in quem pro humani generis reparatione Crucem baiulans tulit & in ea ignominiosè pependit; huc nos illum sequi oportet: nam qui non baiulat Crucem suam (inquit ille) & sequitur me, non est me dignus; baiulet ergo unusquisque nostrum suam Crucem, ô Fratres, & Dominum nostrum in Caluariae montem ascendente meditatione saltem sequamur: nec mora ex lignis quæ à domesticis famulis copiosè cæsa inuenerunt fabricarunt sibi quisque Crucem, quam humeris impositam per eodem calles in Castrum vsque cum silentio comportarunt. Introeuntibus autè cum splendide instructam cœnâ videret Salesius, ad Baronem conuersus; Quid hoc (inquit) mi Pater? (eum sic vocabat) Caluariam ascendere putauimus & Thabor est? At sic tandem per multas tribulationes intratur in regnum Dei, & sic oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam. Discumbentibus porrò non alius fuit sermo quàm de cœlesti gloriâ & æterni Regis cœnâ, & Pingonius sacris tot recreatus alloquiis, Abrahamum se, qui Angelos excepisset hospitio profitebatur. Manè Camberiensibus valere iussis Præpositus Salesius, cum suis, Cherano traiecto Anicium remeavit. Interea Ducem Serenissimum Carolum Emanuelem de stabiliendâ Orthodoxæ Religionis fide in Caballianâ sua Prouinciâ Agrisque Terneriensi & Galliardensi quibus Geneva cingitur grauis & pia cogitatio incessit. Caballium sic dictum à Caballis quos hîc quamplurimos

*Franciscus
ad Christi
imitationē
inter me-
ditandum
Crucem
baiulat.*

*Francisci
sancta cum
Pingonio
cœna.*

*Caballiam
Ducatus
descriptio.*

ad

ad expeditiones Germanicas olim Romani ali curabant. Antiquissimus est apud Allobroges Ducatus ad Lemantum lacum longè latè que porrectus cuius incolae veteres Veragros appellabant. Huius vrbes Præcipuè sunt Tononum, Aquianum, Aquaria, & Hermantia: & Tononum quidem summi Prætoris sedes est; tota Prouincia in sexaginta Paræcias diuiditur & in ea viginti & quinque animarum millia viuunt, Durancia fluuius mediam intersecat, qui in Lemantum diffunditur, & eam à Vallensibus distinguit ad Septentrionem, Vallesiorum tractus ab Oriente finitimus est, ad Meridiem Falcinij montibus terminatur, Arua fluuius & Geneua ad Occidentem sunt ei limites: Cæterum terræ est fertilissima, & purissimi aëris circa Tononum præcipuè, Ripalliam, & Aquianum: longitudinis est milliarium viginti quatuor, latitudinis decem, ambitus amplius quinquaginta. Hanc regionem à Zeringuensibus Ducibus Sabaudi olim Comites tum armis cum autoritate Cæsareâ receperant & pacificè possederant ad id vsque tempus quò Franciscus primus Francorum Rex in Sabaudiam impetum faciens, Bernates quoque Heluetij eâ tempestate Lutheri & Zuinglij falsis dogmatibus iam imbuti occasione arripientes. Quidquid à Geneua ad Vallesiorum Prouinciam erat, infestis & Barbaris armis occuparunt, proinde que extirpata Religione Catholica, fœdis in fidem erroribus infecerunt. Et licet inter Christianissimum Regem Henricum Secundum Francisci filium, & Emanuelem Philibertum Sabaudia Ducem pace facta, Bernates etiam ipsi de restituendis, quas inuaserant Prouinciis seriò cogitare coacti sint, eo tamen adduci nequiverunt vt omnia restituerent, & quæ restituebant nisi prauis adhibitis conditionibus relaxarent, conditiones autem istæ erant vt Dux quidem Caballianum Ducatum & Terniacensem Gexensemque agros reciperet nihilominus tamen nulla profus in his Religionis Catholicæ exercitia instaurarentur: Dux temporum iniuria ad iniquam conditionem (inuito licet animo) adactus occasionem expectabat, qua suos illos populos ad eam quam piissimè profitebatur Orthodoxam fidem reduceret, nihil non cogitabat, vt fœderis Helueticæ hunc articulum euerteret: sed tantam ei fœlicitatem diuina prouidentia non destinarat. Religiosissimo Principi eius filio Carolo Emanueli hæc seruabatur gloria. Cum enim anno supra millesimum quingentesimo octuagesimo

*Caballium
Sabaudis
Zeringuensibus
receptum.*

*Caballium
ab Hæreticis
occupatum.*

simo nono, fracta Heluetij fide, cum Gebennensis Ciuitatis
 hæreticis, in eas iterum Prouincias proditoriè irruerunt; Tunc
 Carolus Emanuel, tantæ perfidiæ vehementer indignatus, po-
 tentissimo Conflato exercitu cœsos fugatosque in suas spelun-
 cas Geneuenses & Bernates profligauit, quasque illi vastarant
 Prouincias, relicti Catholicorum militum præfidiis recuperauit,
 nec mora de rectæ fidei restitutione absolute statuit. Hac de
 causa, Claudium Granierium Episcopum Gebennensem suæ
 voluntatis per litteras certiore fecit. Granierius infœlicis sæ-
 culi pericula etiam miseratus dolorem suum vltius cohibere
 non potuit, quin saltem horum populorum conuersioni iuxta
 commissam sibi sollicitudinem, animam impenderet, dignum al-
 tissimo, cupiens studiosum ac placidum exhibere famulatum.
 Circumspexit ergo Præsul optimus vndequaque quos ad impen-
 dendam agris illis culturam salubrem spargendumque verbi di-
 uini semen idoneos videret, latebant ferè omnes periculis terri-
 ti, in Salesium quidem oculos statim conuerterat, sed quibusdam
 rationibus quas sibi ipsemet suggerebat dissuasus, hanc ei expe-
 ditionem proponere non audebat. At Franciscus, in Concilium,
 cum præcipuis totius Diœcesis Sacerdotibus, à Granierio voca-
 tus, cum tantæ rei propositione factâ omnes obmutescerent, sur-
 rexerit è sede, & ego (inquit) Reuerendissime Domine, si iu-
 beas, & ad id iudices idoneum, lubens ibo. Granierius de tanti
 viri oblatione spontaneâ lætissimus, non tantum ad id eum ap-
 tissimum retulit, sed & quasi expediens sibi videri, adhibita etiam
 gratiarum actione quòd sibi feni, cui alioquin hæc tota cura in-
 cumberet, subuenire vellet. Parauit confestim omnia ad Apo-
 stolicam hanc expeditionem necessaria Salesius, libros scilicet,
 sed præter sacros codices, & Roberti Cardinalis Bellarmini con-
 trouersias, paucos; Assumpsit præterea secum Patrualem con-
 iunctissimum Ludouicum Salesium Canonicum, virum perspi-
 cacissimi mansuetissimique ingenij, quem de sacrâ Theologiâ ac
 concionandi onere bene meritum iam pridem probauerat, tan-
 demque vniuersis Canonicis, cæterisque siue sæcularibus, siue
 regularibus Sacerdotibus, vt hanc rem, & cœptum in suis sacrifi-
 ciis Deo offerrent, rogatis, & Põtificis, vnâ cum Serenissimi Du-
 cis codicillis, & missionis suæ patentibus litteris, benediçtione
 acceptâ, lugentibus sanè Aniciensibus, quinto Idus Septembris

*Carolus
 Emanuel
 Bernates
 & Gene-
 uenses pro-
 fligat Ca-
 ballio.
 Scribit ad
 Granieriũ
 pro restitu-
 tione fidei.*

*Granierius
 in Franci-
 scũ oculos
 conuertit.*

*Franciscus
 offert se ad
 Caballia-
 ne conuer-
 sionis opus.*

*Franciscus
 in Cabal-
 lium profi-
 ciçitur.*

Francisci
aduersus
rationes
status pro
pietate co
stantia.

Franciscus
custodit ca
ballij An
gelum sa
lutat &
cacodamo
nes fatigat
exorcismis.

anno millesimo quingentesimo nonagesimo quarto, viam inuit. Boësiacus & Syonnasia Parentes, non iam Tullia, sed Salesii morabantur: illuc ad eos transiens iuit iussa & consilia accepturus: sed non aliud quam manere iubebat Boësiacus, mortis esse periculum, inquit, prætereaque exiguum ingenti cum labore fructum; & quid? (subiiciebat) si post infumptos multos annos vacuus redire coactus sis? numquid eris omnium fabula, Præposite non possum reuera quin pium impetum laudem, sed (ni fallor) exitum, qui valde dubius est male consideras. Ad hæc Franciscus. Prouidebit Deus, mi Pater, fortes ipse adiuuat, audendum est. non agendum habemus cum Barbaris, nec illic omnino incogniti sumus: non proficiscimur ad populandos agros: spiritibus armis eos aggredimur, corporibus non nocebunt: Euangelizantibus nobis dabit Dominus verbum virtute multa. Quid si in Indias mitteremur? quid si in Angliam? numquid eundem esset? Atque hæc profectio desiderabilis esset profectio, & perpeffa mors pro Christo innumeris potior triumphis: Caterum, adest Principis voluntas, adest Pastoris iussio & missio. Nihil hinc relutandum. laboriosa res est: nemo diffiteatur: at quid has tuniceas gerimus? Quid honorem Sacerdotij suscepimus, si onus recusamus? Confide verò, Pater optime; nouit Dominus viam iustorum, & iter impiorum peribit. Dum hæc diceret, flebat Syonnasia, & Boësiacus eleuatis præ miseratione armis, decussatisque brachiis; nescio quid vobis dicam (inquit) ite quo voleteis propitio Deo; si tamen sinistri quid acciderit, vestro id profus damno erit. Planè iste, in Regum & Principum aulis, & medios inter armorum tumultus educatus, res verò, quas status vocant, longam experienciã apprimè intelligens, nihil sibi prosperum hæc de sumptã Caballianã conuersionis provinciã promittebat; sed Deus, cuius inscrutabilia sunt iudicia, & inuestigabiles viæ, Francisci & Ludouici animos mirum in modum confortabat. Perrexerunt itaque, & Aruam super Buringianum pontem transgressi, non procul à Sanciriciani pagilimitibus, Caballij custodem Angelum salutarunt, inhabitantesque Prouinciã Cacodamones fatigarunt exorcismis. Eam deinceps methodum (submissã tamen pronunciatione) antequam hæreticos, Ministros autem præcipuè, disputatione aggredierentur, ambo obseruarunt: nam Hæreticos omnes (aiebat Franciscus) eos maximè qui docent, & præ

& prædicant à diabolo vel possessos vel obsessos esse, atque ita primum in eos exorcismorum fulmen esse contorquendum. Arx est in Regionis ventre rotundo monti velut umbilico imposita, quam Allingianam vocant, in ea tunc temporis cum præfidiariis Catholicis militibus erat Franciscus Melchior Sanioricianus Hermantix Baro, & totius illius Prouinciæ, quæ Lemano adiacet lacui, Gubernator, cui remittendas suæ missionis litteras Salesius habebat. Ad eam arcem cum accessisset, excubitorum stationi Præfecto ait, agendum nonnihil habere se à Duce cum Domino Gubernatore, & ut eum curaret accersiri rogauit, Præfectus militem misit, qui à duobus Sacerdotibus se ad clathrum peti Baroni renunciauit. Erat Baro Salesianus totus, qui ubi Salesios duos ad vacerras videt expectantes, accurrens ambos amicissime amplexatus est, tum à Præposito tres, vnam à Duce, aliam ab Episcopo, tertiam ab intimo sibi Boësiaco, recepit Epistolas. Suam Dux Sacerdotum, quos ad Conuersionem Caballianam Episcopus Gebennensis mitteret, curam & commendationem habere imperabat: Episcopus ad Ducis iussione suas, addebat preces, & in eandem rem Amicissimum Regulum ob antiquam necessitudinē Boësiacus obtestabatur. Lectis litteris nouos Apostolos in arcem introduxit, & ostensis æneis tormentis nil iam (inquit) his opus est machinis, si modo faxit Deus vos ab inferioribus Huguonotis audiri. Ex hoc eminenti loco miseram Prouinciæ faciē videre erat, deturbatas pinaculis Cruces, destitutas salutari signo vias, substituta latronum patibula, destructa funditus templa, redactas in noctuarum receptacula sacras Paræcorum ædes, macerias rudera pro muris, vastata incendiis castra, euersas æneis cannis & cuniculis turres, nullas Christianitatis notas sub Christiano quamuis nomine, nam ab annis septuaginta & amplius, ita religionis Catholicæ vestigia Calviniana impietas suppresserat, ut nulla vllibi ipsius extaret memoria. Franciscus ad hunc conspectum propugnaculi peribolo cubito innixus, & manu mentum apprehendens, amaras emisit lachrymas, illud quoque Isaïæ assumens, ecce (inquit) ut ablata est vineæ sepes, & diruta maceria, en desertam, direptam conculcatam. infecta est terra ab habitatoribus suis, quia transgressi sunt leges, mutauerunt ius, dissipauerunt fœdus sempiternum, iterumque illud Hieremiæ: Via Sion lugent, eò quòd non sint qui veniant ad

Allingiana arx.

Franciscus
sua missionis
litteras
Hermantiano ex-
hibet.

Caballij
miseram faci-
es.

Francisci
ad Caballij
conspicuum la-
mentationes.

solemnitatem; manum suam miſit hostis ad omnia desiderabilia eius. Non est lex, & Prophetæ eius non inuenerunt visionem à Domino: dispersi sunt lapides sanctuarij in capite omnium platearum. O si magna esset velut mare contritio tua! Et tandem, ô Hierusalem (subdidit) ô Caballium, ô Geneua, conuertere ad Dominum Deum tuum. His lamentationibus cumlatus attentione, inchoandi operis rationem, & modum accuratius ab Hermantiano quæsiuit. Hermantianus omnem opem pollicitus est, non tamen Tononi, vel alibi, Missæ officium instituere adhuc conueniens sibi videri (inquit) cum nec nocte etiam ad somni necessitatem extra arcem tutus esse posset, licere tantum his rerum primordiis Tononi concionem haberi, si verò in arce sacrum celebrandi non esset, vel ex tempore, vel occasione aliâ commoditas, tunc vel in eo Sacello quod in domo est Xenotrophiorum Montisiovis ad lacus ripam celebrandum, & tunc reparandum illud esse, vel trans Duranciam in Ecclesiam Mariniani pagi eundum, ea enim quæ trans Duranciam ad Valensios pars extenditur, nunquam à rectâ fide defecit, ab ipsis Valensianis occupata. Interim dum alia spes affulgeret noctes in arce omninò esse transigendas. Sequutus est Baronis consilium Saleſius, captoque in arce cubiculo, manè in eadem celebrabat, postea verò ad Conciones descendebat, redibátque quotidie dormiturus. Tononenses statim ac Apostolum audierunt insanis dogmatibus ebrij, variis in eum opprobriis ac irrisionibus cœperunt debacchari, idololatram appellantes Pseudopphetam, & hominis pij personam vultu eminentem, at ille inclamare non desistebat: Filij hominum vsquequò graui corde, vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? Ad huius viri aduentum Geneuensium Ministri congregati sunt, conuenerunt in vnum ipsi audientes sic admirati conturbati sunt, commoti sunt, tremor apprehendit eos: illatam aiebant toti Caballio à Duce iniuriam, fractasque pacis conditiones Proceribus & populo inculcabant, flagellis Papistam abigendum, seu potius publicæ perturbatorem quietis, quouis tandem modo priuare vitâ licitum esse: Has planè minas, hos rumores quibus alius quàm Franciscus timuisset, at ille constanti & vultu & verbo patruelem hortabatur, & nunc opus est animis inquiebat, nunc pectore firmo. Non in ipsam dumtaxat Tononensem urbem, sed in alios etiam

Hermantiani circa conuersionis opus inchoandû consiliû.

Franciscus Hermantiani consiliû sequitur.

Franciscus opprobriis à Tononensibus operitur.

Geneuensium ministri congregati sunt, commoti sunt, tremor apprehendit eos: illatam aiebant toti Caballio à Duce iniuriam, fractasque pacis conditiones Proceribus & populo inculcabant, flagellis Papistam abigendum, seu potius publicæ perturbatorem quietis, quouis tandem modo priuare vitâ licitum esse: Has planè minas, hos rumores quibus alius quàm Franciscus timuisset, at ille constanti & vultu & verbo patruelem hortabatur, & nunc opus est animis inquiebat, nunc pectore firmo. Non in ipsam dumtaxat Tononensem urbem, sed in alios etiam

etiam pagos diuini verbi flammam diffundebat ter, quater & amplius in die concionem habens, pedes cum scipione incedens, nullaque alia quam sacrorum Codicū, & Breuiarij Sarcina oneratus, peregrinantiem Paulum omninò repræsentedabat. Cū in remota àb arce Sylua, quam transgrediendam habebat, nox eum atra aliquando inuoluisset, diu in hanc & illam partem, cæci in morem, diuagatus, in macerias incidit, & templum fuisse cognouit, cūque tectum adhuc aliquod sub quo quiescere posset, ab aëris iniuriis immunis restaret, expectandam hinc Auroram statuit, tum muscosis insidens faxis, o cuiusque Diuorum dicatum sis Templum (inquiebat) in maceris tuis Viuentem Deum in sæcula sæculorum adoro, eiusque filium vnigenitum, qui pro me tot & tanta passus, exemplum etiam patiendi dedit. Surge Aquilo, & veni Auster perfla hortum istum, & fluant aromata illius. Benedic o Domine consilia nostra, Emitte in miserorum horum populorum corda Spiritum tuum sanctum, & tui amoris in eis ignem accende. Benigne fac Domine in bona voluntate tua Sion, vt ædificentur muri Hierusalem, tunc acceptabis sacrificium iustitiæ, oblationes & holocausta. O Deus venerunt Gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, sed præpara interim corda nostra, vt dignum sancti Spiritus tui habitaculum effici mereantur. Hæc dicentem somnus inuasit, quieuitque velut alter Iacobus, donec discussis tenebris eum Georgius Rollandus, assiduus vbique famulus, excitauit. In simili rigente etiam hyeme, in pago quodam cum clausis vbique ianuis neminem ad eam inducere misericordiam posset, vt sibi tectum commodaret, in calidum adhuc furnum induti se proiicere, præ nimio frigore, ipse & Ludouicus fuerunt coacti; Noctem aliam pluuio cælo sub stillicidiis transegerunt, sed & die etiam asperiores labores tolerabat, nam vt ex Allingis Tononum iret, & Tonono rediret Allingios, quatuor milliaria quotidie per altissimas nives habebat faciēda. Rigidissima erat anni illius hyems, & ipse vi frigoris pernione laborabat tam insolentibus talorum rimis, vt sanguis tibia perrumpens innocenti tingeret rubore vias. Mirabatur Domini sui patientiam Rollandus, mirabantur & Præfidiarij milites, quos aliquando ad necessitates varias secum adhibebat. Insuper in arcem redux milites ipsos pietatem, quæ vt plurimum à castris exulat, mira cum mansuetudine & dexteritate

*Franciscus
Euangelizanti
Paulo simili.*

*Franciscus
media in
sylua nocte
transigit.
Præclara
eius verba.*

*Franciscus
Patriarcha Iacobo
simili.*

*Franciscus
cubat in
furno.*

*Franciscus
rigidissima
hyeme labores
perphrentia.*

*Franciscus
pietate in
Allingia-
nam arce
introducitur.*

*Franciscus
duellorum
insaniam ex
Allingis
fugat.*

*Allingia-
na per
Franciscum
Monasterio
simili.*

*Franciscus
ad septem
cantus au-
ditores ed-
itionem ha-
bet.*

docebat, & cum ægrè admodum ferret dum luderent, siue etiam loquerentur nomen Domini in vanum, & plerumque cum dijs & blasphemis assumptis audire, id apud Governatorem effecit, ut cuilibet imprecanti, execranti vel aliter Dei, & Sanctorum nomina frustra assumpti grauis pœna protinùs infligeretur: Præterea duellorum mala penitus profligauit. Erat hæc in Allingiana arce, ut vbique alibi mos, ut quotiescumque miles aduersus militem rixandi occasionem haberet, discedendi licentiam à suo quisque duce peteret, qua obtentâ liberè duello dimicare poterant: Salesius rem huiusmodi abominatus, Quovsq; tandè durabit abusus? Hermantiano dixit, hanc nullo modò discedendi licentiam concedere potes, mi Domine, cum & eo ipso pugnandi libertatem concedas, atqui non te latet duellum minimè licere, plusquàm bruti est ingenij hæc rabies, edicto vetauit ipse Princeps, nulla huic insanix lex suffragatur, sed quòd maximùm, & vnum est, offenditur mortaliter Deus: quamobrem tuum iam erit, ô Governator, non abuti, sed autoritate uti tuâ ad interdendas prouocationes huiusmodi. Quid miseri pro re minima suas animas in inferos detrudunt? Quid nõ suarum ensium acies ad gloriosam mortem pro patriæ & Principis iure, Religionisque tutela seruant? Hæc ille. Tantùm porò continuis proficiebat hortationibus, ut non iam milites, sed religiosi Allingianam arcem custodirent. Distabat ab arce, in montis quippe radicibus situm Vicariorum templum, in illo antequam ad Tononenses iret Salesius, per sæpe concionabatur, Die autem Protomartyri Diuo Stephano festo, qui Natiuitatis Dominicæ solemnitati succedit, sermonem habiturus, solito paganos signo conuocauit: Adfuerunt septem non plures in vasta satis æde audituri, Salesius pusillum gregem contemplatus quid agere deberet, an loqui, an recedere, an maiorem numerum expectare principio ambigebat, in id tandem consilium incidit, quandoquidem paucis æquè debitor erat ac pluribus in pulpitu ascendere, materiam de Sanctorum, qui in cœlo cum Christo regnant, cultu & inuocatione egregiè pertractauit, Calvinianorum impietatem stoliditatèque validissimis monstrauit argumentis, simulque Catholicam hæc de re veritatem stabiliiuit. Aderat septimus insignis quidam in sua Professione Tononensis Procurator, vir sciolus, qui diebus præteritis Calvinianos errores in Francisci manibus

manibus fuerat detestatus, non ita tamen firmiter Catholicis articulis adhærebat, quin ad eas, quas in eius animum Satanas dubitationes instillabat, sineret se facile impelli, Sanctorum in primis inuocatione eius lædebat intellectus. Vt Salesius concionem absoluit, expectabam (inquit ille) quid Salesius faceret, an taceret, an differret, ego autem iuro si quid horum fecisset, aut si sermonem habens hac de materia quam profectò eruditissimè tractauit, non fuisset cõcionatus, à Romana fide recedere & Geneuensia dogmata rursus amplexari, in diem crastinam non distulissim: His auditis Salesius de habita concione quamplurimum gauisus est in Domino, deincepsque hoc edoctus exëplo, à nullo vnquam quantumuis exiguo Auditorum numero abhorruit. Sed qui in Protomartyris laudem tam benè dixerat, non multo post penè Martyr fuit; Hæreticorum Ministri in rabiem versi, quòd Salesius tanta in dies patraret, vt non modica conuerforum in Ecclesiæ Romanæ caulas fieret accessio, magum esse & veneficum publicè etiam ex pestitentia cathedra prædabant. Accessit ad hæc homuncionis cuiusdam impietas, qui se vidisse Papistam in nocturnis veneficorum conuentibus iuramento assererebat. Hac ratione populo multorum capitum belluæ facile fuit imponere, tradendum ignibus Salesium (aiebant) & immolandum Cacodæmoni. Prudentiores aliquot ex iis, qui hæresim abiurarant, non parùm fidei rebus hanc nocere famam aduertentes, Salesio vti prouideret dixerant; Ministros iurasse solemniter eum diaboli familiaritate vti, & ab ipso quæcunque die agenda haberet edoceri. Quemdam de populo velle se ad furem damnari exclamasse, si notam aliquam à dæmone impressam in suo corpore non præferret. Risit his auditis Salesius, & magnum Crucis signum manu formans, ecce (inquit) notam meam, & omnes incantationes meas: hoc potenti signo dæmones subiicio, aërias fugo tempestates, timorem nocturnum & negotium perambulans in tenebris. Hoc signo munitus non timebo quid faciat mihi homo, si consistant aduersum me castra in hoc ego sperabo. Si autem Ministris aliqua mira patrandi est voluntas, & ego cum hoc signo docebo quidquid volent, nõ immeritò vocant me sabbathi hominem, cur ad sanctificandum illud me impellunt? Repleuit stupore hæc dicentem audientes, Veruntamen pergebant hæretici machinationes struere in eius necem,

*Franciscus
ab Hæreticis
veneficus
appellatur.*

*Franciscus
enfeignum
Cruz Domini.*

*Franciscus
ab hereti-
cis se ab-
scudit.*

*Franciscus
expectatur
à Sicariis
in itinere.*

*Franciscus
propè mar-
tyr.*

*Francisci
fortitudo
& fides.*

necem Ganeones inutile terre pondus subornant. Hi Papistam se occisuros soluto pretio promittunt, nocte igitur quadam cum Salesius insolentissima tempestate Allingios ne rediret impeditus fuisset, & in cubiculo solus ad studia & preces seruaret vigilias, audiuit submissum traditorum murmur, persuasit sibi protinus non esse securum, captoque hac de re cum Deo consilio, ad Christi imitationem à Iudæis quaesiti se abscondit. Hæretici hac opimam prædā frustrati, fredebant, ringebantque tanto altius Magum & Veneficum Salesium inclamantes quanto vindictæ rabies turbulentius in visceribus efferbebat, ignominiosum verò putabāt, si tentata eius nece non ulterius procederetur. Quamobrem expectandum à Sicariis in Allingiorum itinere rato consilio definiunt. Salesius machinationum variarum in ipsum, per regeneratos suos certior factus pericula non aspernabatur quidem, sed ad regressum in arcem necessitate compulsus, infracto animo respondēbat, Qui habitat in adiutorio altissimi in protectione Dei cœli commorabitur, scuto circumdabit me veritas eius. In Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in montem sicut passer? Vnius tamen & alterius comitatum non recusat. Abierat iam penè dies, cum positi in insidiis sicarij duo subito è rubis in inermē irruerunt nudo ferro horridisque in Deum blasphemis. Salesius Comitibus à percussione dissuasus latronum animos verborum suavitate & maiestate vultus ita coercuit, ut ipsi petitam veniam, nihil iam amplius quam de præstando pro viribus obsequio cogitauerint. Quæ res ad Ministrorum aures delata, parum abfuit quin eos ad insaniam adegerit, in arcem autē ut receptus est Salesius, Rollandus abstinere non potuit, quin ea quæ in Domini periculum euenerant, Hermantiano renunciaret, & Hermantianus Salesium ut deinceps à suis sineret se conduci militibus adhortatus est. Salesius verò non alium vitæ terminum habere professus, quam eum quem æterna prouidentia destinarat, militum satellitio non habere opus dixit, Paulum cæterosque Saluatoris Apostolos, sola diuini verbi machera confregisse potētias arcuum, scutum, gladium & bellum, Lutherum & Calvinum suas cū armis plantasse perfidias, solo eas verbo euellendas & extirpandas esse, voce Domini confringendos cedros & commouendum desertum Cades. Gloriosissimum porrò illud sibi futurum, si pro Christi sinceram tuendam fide mortem subire

subire contingeret. His afficiebatur vir Apostolicus. Hermantianus tamen plus solito, deinceps sollicitus suis militibus imperavit, ut Salesium quaterni, quini, & seni aliquando eminus saltem ad prædicationis opus euntem sequerentur, & Mullinius Manipularius ductor, cum Daniele Nicodo & Ludouico Grauerio, peculiari iussione in eam curam sunt commissi. Volauit statim horum discriminum fama ad Boësiaci aures, qui nihil firmiter quàm quod prædixerat cogitans, cæterum de filij sui morte fortem in animo apprehensionem assumens, repetitis per litteras iussionibus Francisci fortitudinem verbearabat. Plura quàm oporteret facta iam esse, stupida obstinationis nomen (inquirebat) hanc perseverantiam iam apud cautiores sapientioresque homines acquisiuisse, Tentari Deum, solo tormentorum impetu ad fidem adigendos populos illos. Hæc & alia subijciebat. At Franciscus retundebat argumentorum aciem responsione breui. Qui perseverauerit saluus erit; non coronabitur nisi qui legitimè certauerit: Momentaneum & leue tribulationis nostræ æternum gloriæ pondus operatur. Boësiacus non indignatus quidem, verum tamen graui molestia conflictatus conscendit equum, & Anicium ad Episcopum Granierium rectâ profectus est, de primogenito suo sicut ouem in luporū medium misso longam lamentationem contexuit. Malle se dixit habere filium Confessorem quàm Martyrem, planè hæc irati voce pronuntiabat: rogabatque postremò Antistitem, ut Præpositi nauatâ iam operâ satisfactum sibi crederet. Granierius, quâ potuit meliori methodo commotum sedauit. Omnia quibus bono animo esset pollicitus, non esse tamen in proxima messe ob ventorum rabiem proijciendas falculas, nec parata vindemia relinquendos volatilibus & vulpibus racemos. Eximiam spem affulgere ex ipsiusmet Præpositi Epistolis commonstrauit, nec honorificum fore si quis dicere incipiat, quòd de imprudente illo parabolico. Hic homo cœpit ædificare, & non potuit consummare. Scriptum est vtrinque in Caballium ad Salesium, at ille Victori similis inter labores & pericula exultabat, & quis esset rerum suarum status demonstrâdo & Patri & Antistiti & cæteris amicis timore percussis animum in spem bonam erexit, Dicam quod est (inquirebat,) Tanta est huius populi pertinacia, ut communi decreto prohibitum sit ne vllus ad Catholicas conciones accedat,

*Salesius
Boësiacus
Francisco
suo me-
ruit.*

*Lamenta-
tur apud
Granie-
rium.*

*Franciscus
inter labo-
res & pe-
ricula ex-
ultat.*

*Tononien-
sum ob-
sinatio.*

*Minister
circa Sa-
cramentum
Eucharis-
tiae conui-
sus.*

*Francisci
humilitas
& obedientia.*

& cùm pleròsque ad audiendum partim curiosos, partim quibus inest adhuc antiquæ religionis sapor, venturos sperarem, obfirmatam mutuis cohortationibus omnium mentem reperimus, eamque sui sceleris excusationem prætendunt, quòd si in Catholicam Ecclesiam tantisper ferri videantur, à Bernensibus & Geneuensibus inter quos sunt, durè non vt Catholici tantùm, sed vt desertores tractarentur: Itaque se nisi pace composità nunquam expectandos, ita nimirùm trepidauerunt timore vbi non erat timor; Ac nobis non hæresis tantùm, sed huius quoque sæculi amor primùm ab iis hominibus auellendus est, Alioquin per priuata colloquia ipse etiam Minister, in mysterio augustissimi altaris Sacramenti, nos ex scripturis rectè pro fide nostra concludere confessus est, confiterenturque cæteri, nisi timor ille immodicus terrenus obstaret; At nos patientiâ fortem illum armatum, qui custodit atrium suum, fortiore fauente Christo tandem expulsus iri speramus. Hic est rerum nostrarum status. Non est oblitus Boëthius Fabrum in eam sententiam de reuocando Francisco adducere, scripsit igitur Faber sed hanc non aliã responsionẽ habuit. Onus messis Tononiensis meis impar humeris, si ab Antistite iussus fuero deponam, in eam tamen rem alios operarios, iisdemque com meatum dum parare cogito nullum inter infinitas hostis generis humani versutias exitum, nullum finem facio. Illud me non leuiter torquet; Imminent certè capitibus nostris tot clades, mi frater, vt interea vix vllus pietati procurandæ, cùm ipsa maximà sit necessaria, superesse locus videatur: animus tamen in meliorem spem Christo propitio attollendus est; Cùm audieritis bella & seditiones nolite terreri. Ante omnia iniicient vobis manus. Interim mi frater, hos inter tumultus patriæ nostræ dicamne? an tumulos? dum circum circa oculis nostris ingrata quæque sese offerunt, in patriam illam cœlestem oculos intētissimè figamus, cogitemusque perpetuò Eliam illum Thesbitem non aliter quàm per turbinem ad cœlum ascendisse. Lectis his litteris Faber tantùm abest vt dissuasionibus plus temporis insumpserit quin potius & hortari & suadere ad perseuerantiam cœpit. Sic tamen lento processit passu. Habebo (inquit) vt spero crebriores posthac tabellarios qui meas ad te litteras perferent non in istam solitudinem in qua nunc degis, sed in urbem hanc (Anicij tunc erat Camberiu breui profecturus) ad

ad quam te breui vt præuideo reuocabit non solum Parentis nostri obseruandissimi votum sed etiam Episcopi amantissimi iussus: sic enim inter eos me præsentem multis sermonibus actum est de te reuocando, tibiq; dando successore. Miram animaduerti Patris impatientiam dum & saluti tuæ diffidit & se diutiùs tantis Baronis nostri erga te beneficiis aut potiùs officiis onerari premique molestè fert. Episcopus pro sua prudentia verebatur ne multum de tuis laudibus detraheretur, si quo tempore magis enitendum esset vt pietatis industriæque tuæ fructus aliquis constaret eam de te homines opinionem conciperent vt peragendi animum tibi potiùs quàm facultatem defuisse suspicarentur: ego verò cuius maximè interest non tantum te saluum esse, sed etiam sic de me sentire vt neque minùs te amare videar, quàm à parente ipso ameris: neque minùs prudens prouidensque quàm Senatorem deceat, id vnum verebar ne aut minus amare viderer parenti nostro si cum Episcopo sentire, aut minus prudens Episcopo si parentis consilium adprobarem. Dixi tandem videri mihi totam rem istam tui esse debere consilij & iudicij, vt si nihil istic profici posse videres, maiorem salutis tuæ paternique desiderij, quàm tuæ laudis rationem haberes (neque enim dubito quin ex conatibus istis, tametsi, quod abominor, irriti forent, eò maior tibi laudis materia paretur, quò longiores erunt & vt ita dicam quando tibi cum obstinatissimis res est, obstinatior) sin verò benè sperares non committeres vt ex præcipuis laboribus & victoriis tuis successori tuo quisquis ille futurus sit triumphus quæreretur, aut etiam quod te magis vt scio mouebit, vt tanti momenti res prosperè inchoata, successoris tui siue inscitia siue minùs fœlici industria concideret. Vides quàm egerim ex bona fide, & vt amicum decebat qui aduersus mea commoda pro tua dignitate etiam contra patrem laborarim. In quo tamen satis mihi fuit officio paruissè: succubuisse verò etiam periucundum: placuit enim communibus vtriusque parētis votis nec me valde repugnante vt iā iam redire & successorē accipere iubereris. Cupio ex tuis litteris intelligere quid tu aut feceris aut facere constitueris. Mihi probabuntur omnia quæ tu è re & dignitate tua esse purabis: si tamen primam salutis tuæ quæ mihi mea charior est, habueris, vt par est, rationem. Benè vale mi suauissimè, & me vt soles ama. Satis erat Salesium à reditu auertere rem omnem suis in manibus & iudicio relinquere

*Francisci
arbitrio
Granierij
& Boësia-
ci senten-
tia relin-
quuntur.*

*Franciſci
ad Fabriū
Epiſtola
de ſtatu
Tononien-
ſium.*

*Tononien-
ſium perti-
nacia ob-
firmata.*

*Franciſcus
perſeuerā-
dum, &
in-
ſtandū
ſeruat.*

& quamuis fanè difficultatibus quamplurimis hoc fuerit initio intricatus, ita vt quiuis alius terga vertiſſet, nihilominus in anguſtiis vires acquirere videbatur. Hæc reſcripſit ad Fabriū. Non antea potui mi frater illis tuis litteris reſpondere quàm hic idem qui tuas attulerat Camberium verſus rediret, feciſſem id quidem libentiſſimè nulla enim cogitatio alia me dulciùs recreat quàm ea qua quotidie te mihi præſentem quoad expreſſiſſimè fieri poteſt efficio. Enimuerò tum poſt denſiſſimas tenebras mihi lux quædam oboriri videtur, adeò mihi caliginofus eſt hic aër cui proculdubio princeps tenebrarum harum de quibus loqueris præeſt. Poſt tuum enim diſceſſum non ceſſauit animos horum hominum in deterius quodque obuoluere. Gubernator cum cæteris his Catholicis ruſticos nec non & ciues ſecretis ſuaſionibus ad conciones noſtras conuocauit, rem Chriſtianam rectè ac impenſiſſimè promouit, ſed quam primùm vidit Dæmon. Enimuerò tunc aduocato ſuorum Concilio per ſummam perfidiam fidem viciffim Tononenſes quotquot ſunt ex primariis ſibi faciunt nullis ſe vnquam adfuturos Catholicis prædicationibus, nimirum ſatis non eſſet priuata cuiuſque pertinacia niſi nefaria ac communi cohortatione in ſuam perniciem, Principis deſiderio ac noſtris conatibus illudant ac omninò ceruices oppoſuant temulentas. Id actum eſt nudius tertius in vrbis ipſius ædibus publicis, cùm iam antea abiſſent in concilium impiorum hoc eſt per ſpeciem matrimonij cuiuſdam vt ſolet dirimendi conueniſſent in tuo quod appellant Conſiſtorio in quo idem iam plerique inter ſe decreuerant. Quid faceres mi frater? Induratum eſt cor eorum, dixerunt Deo, Non ſeruiemus, recede à nobis, viam mandatorum tuorum nolumus. Nolunt audire nos qui nolunt audire Deum. Mihi autem videre videor quò huiuſmodi perditiffimi homines tendant. Nimirum vellent nos tandem rerum agendarum ſpe amiſſa ad diſceſſum quodammodo compellere. At apud nos contra, quandiu per inducias & Principis vtriuſque tum Eccleſiaſtici tum ſæcularis licuerit voluntatem, operi inſtandū, nullum non mouendum lapidem, obſerandū, increpandū, in omni qua nos Deus donauerit patientia & doctrina omninò ac firmiſſimè ſtatutum eſt. Atque non modò conciones imo verò ſacrificia ſi quis me iudice certare in hac palæſtra velit: quamprimùm fieri poterit inſtituenda ſunt. vt non tam animos demere nobis quàm addere ſuis artibus ſeruiat.

sentiat inimicus homo. Verum ea in re magnam requiri video prudentiam. Non difficile erat Fabro quid de Francisci reuocatione sentire deberet ex his litteris intelligere; inconcussam molem medios inter fluctus aiebat esse neque præterea laborandum putauit nisi vt quo cœperat pede Salecius pergeret, dubius tamen videri cupiebat in omnibus. Quæ de Sacrosancti Episcopi nostri optimorumque omnium gratulatione scribi possunt (aiebat denuò) ea tu & reputare tecum pro prudentia tua debes, mi frater, & ex consobrini tui fidelissimi relatione iã cognoscere potuisti. Quæ verò propriè mea sunt, id est, quem ex absentia tua dolorem capio etsi non ab alio quàm à me ipso te intelligere æquum est, vereor tamen ne videar importunus si hanc amoris erga te mei significationem adferam quæ tam insigne pietatis tuæ officium aut quam ex officio percipis voluptatem incommode interpellat. Illud scito in summa omnium expectatione esse, quid præclarus iste conatus enixurus sit, nõ quod quisquam, verendum existimet ne tu ea omnia præstare non possis quæ ab eximio & omni ex parte præstantissimo viro expectari debeant sed quoniam tibi cum eo genere hominum res est vt verendum sit potius ne cum omnia præstiteris margaritas ante porcos sparsisse videaris. Itaque sic pleròsque omnes affectos video vt si feliciter cederet laudatores, habiturus sis etiam improbos & perditos viros, non laudandi tui studio vel impetu elatos, quod esset infamiae proximum, sed virtutis veritatisque viribus fractos: sin quod abominor, aliter eueniet boni sanè conatum laudabunt, nec nisi hæreticorum insaniam accusabunt, pessimi temeritati tribuēt quod industriæ potius & charitati Christianæ acceptum ferre deberent, omnes planè fatebuntur neque animum tibi defuisse ad audendam rem maximam, neque ingenium ad agendam, sed sæculi potius foelicitatem ad peragendam, nec vllos fore puto tam iniquos bonarum rerum & alienæ solertiae æstimatores vt non plus tibi laudis ex propriâ industriâ quàm opprobrij ex aliena infamia accedere debere existiment. Me hoc vnum malè habet quòd parentem nostrum optimum de tuâ salute adeo anxie laborare animaduerto vt vix persuaderi à me possit nullo te vrgeri periculo, at ne quidem (sic enim existimo) vllâ periculi suspitione. Confirmo tamen quantū in me est & bono animo esse iubeo, id sæpissimè asseueras de quo te nõ puto dubi-

Franciscū
Fabrum ad
perseuerā-
tiam co-
hortatur.

Franciscū
quàm Fa-
brum ama-
ret.

tare nunquam me abs te discessurum fuisse si quam tibi vel minimam suspicandi periculi causam relictam existimassem. Te interim valere & bono animo esse cupio; nam si iuberem vereor ne tu me Gallicè potius quàm Latinè loquutum putares quasi prudentiæ & constantiæ tuæ diffiderem quæ mihi omnium maximè est explorata. Rem similem ex Bonauillano Falcinatum oppido scribebat Allingios. Nebulones istos Deus malâ perdat si diutiùs in tenebris versabuntur quarum fugandarum gratia lux mihi mea erepta est. Quamquam idipsum est quod me maximè consolatur, quod de præclaris tuis conatibus tam benè spero quàm qui optimè, nec dubito quin tuam & industriam & diligentiam sed præcipuè pietatem Deus Optimus Maximus sit fortunaturus Camberio porrò sic mittebat. Tuas de hæreticis præclaras victorias plures maiorésque in singulos dies audio, tibi que eo nomine vt & toti Christianæ Relligioni mirificè gratulor, vel ob id maximè quod ex ipsis Episcopi nostri litteris intellexi conatus istos Serenissimo Principi nostro non tantùm perspectos esse sed etiam probatos dignósque visos quos omni studio ac voluntate prosequi & adiuuare deberet. Venio ad posteriores tuas litteras, in quibus iucundissimum illud fuit quòd te video nihil de pristina ista animi alacritate remittere, nihilque non tentare vt si (quod abominor) minus fœliciter res succedet, ea sola tibi culpa obijci possit, quòd plus animi & ingenij habueris ad audendum, quàm ij omnes, quorum hac parte præcipua auctoritas est, voluntatis ad adiuuandum. Sed illud sanè molestissimum est, quod conquereris nec immeritò, tam frigidè tantam rem ab istis tractari qui tam præclaros conatus tuos & modis & artibus omnibus fouere deberent. Nihil autem miseriùs, quàm quod hoc tempore in quo pax ista precaria aut vt Virgilius loquitur sequestra tótque mensium firmatæ induciæ facere deberent vt benè sperare liceret, vix quisquam est qui præter te in hanc curam velit incumbere. Sed tamen si tibi mihi que credis perge vt cœpisti in id vsque tempus quo desperatio non minùs probatam omnibùsque cognitam, quàm iustam habitura sit excusationem. Habebis tuæ fortitudinis virtutis que non modò testes sed etiam admitatores eos ipsos quos fautores habere vt decebat, non potuisti. Deum verò Optimum Maximum retributorem qui laborum tuorum æstimationem non ex perceptis fructibus

*Francisci
conatus
Serenissimo
Duci pro-
bati.*

atibus sed ex iis qui percipi potuerunt & debuerunt pro pietate sua initurus est. Quamquam vix mihi in animum cadere potest ut de tam piis, & quod præcipuum est piè habitis conatibus desperandum putem. Hæc scribebat magnus Faber, Boësiaco igitur in spem tum ab Episcopo cum à Fabro aliisque synceræ dilectionis amicis adducto. Perrexit Cōuersionis Caballianæ operi sedulā nauare operam Franciscus cumque tātisper auctum filiorum suorum numerum videret ita ut mediocrem iam Paræciam constituere possent figēdum Tononi pedem statuit ne variis tētati necessitatibus noui Catholici ipso absente & ad auxiliū tar- do animo fortè deficerent. Fuit eiusdem Consilij Hermantianus Baro qui quanquam agrè ferret tanti viri præsentia arcem suam destitui non mediocri tamen affectus est gaudio, quòd Catholice fidei res melius semper incederent. Tononi morabatur Nobilis Matrona Ioanna Manæa, Francisci Faginei Principis procuratoris vidua cuius amicitia ex innumeris obsequiis iam pridem toti Salesiorum genti comprobata erat, & Franciscum eo primo anno sæpius tum ad mensam cum ad pij studij conclauē exceperat. Hæc Apostolo quem filij nomine ut & eam ille matris vocabat, domum suam obtulit ad constantiores; quas vellet moras, atque ingens protinus lætitiā Conuersorum animos incessit, quippe aiebāt, non est quod à luporum rabie tantoperè deinceps timeamus Pastoris nostri excubiis tuti, & reuerā nulum in eis excolendis prætermittēbat laborem Salesius & cum nulli omnino adhuc illis in tractibus essent Curiones ipse illorum officio optimè fungebatur: nam præter prædicationis munus infirmos visitabat exposcebātque singulorum necessitates, quò postea & corpore & animæ prouideretur. Confessiones audiebat, Augustissimum Eucharistiæ Sacramentum deferebat mira sanè cum industria, quia enim nondum religionis Orthodoxæ vllum actum publicè & solemniter exercere licebat, nec etiam sacrosanctum viaticum apertā Catholici ritus reuerentiā poterat absque periculo deferri. Franciscus tamen hunc modum inuenit. Argenteam thecam quam è catenulis pendentem collo imponeret fieri curauit suisque accersitis. Ecce (inquit) vbi Domini nostri Iesu Christi corpus infirmis communicandum reponemus, scitote verò & animaduertite, quotiescunque me graui procedentem passu opertum pallio, neminiq̄ue salutem pileo
refe

Franciscus
Tononi pe-
dem figit.

Conuerso-
rum gau-
dium &
lætitiā.

Franciscus
optimè Cu-
rionis fun-
gitur offi-
cio.

Franciscus
ss. sacra-
mentum
quam prou-
denter de-
ferat ad
infirmos.

referentem videbitis, Regem maiestatis mecum esse signum esto. Tunc sequimini tanquā aliud agentes & ego vos ad agrum ducam. Prorsus res erat ob suam industriam laude dignissima, & pia plebs vt Pastorem suum sic euntem aduertebat non mora Sacramentum sequebatur, & vbi ad Catholicam domum accessisset positus genibus adorabat, interim dum Salesius excellentissimum hoc perficiebat officium. Ferebat semel hoc modo, cum Claudium Marinium virum Nobilem & Patronum Principalem offendisset in via, ille secularium quorundam negotiorum cogitatione distractus subito congressum, inuit, & hominis insolitam grauitatem non parum fixis in eius vultum oculis miratus est. At Salesius ne falleretur, vir alioquin probus, auri suae admotō, ne mirere (dixit) Regem Regum & Dominum Dominantium mecum porto, loquemur tuis de rebus aliās nunc recede paulisper quaeso, nec te mihi adhibeas perinde ac compar es. Anhelebat inter hæc cœlesti amore totus, nec à lachrymis nisi vix temperare poterat: & ô (inquebat) Domine, dominare in medio inimicorum tuorum, tum ad sui considerationem versus proferebat cum suspiriis quod aliās non semel in simili repetiuit, etenim passer inuenit sibi domum & turtur nidum sibi vbi reponat pullos suos. Itane ô Regina cœli, ô castissima Turtur, quī fieri potest vt pectus meum pro nido suo habeat pullus tuus? Dilectus meus mihi & ego illi inter vbera mea commorabitur. Addebat ad eximios istos pietatis & sanctimonie actus etiam ampliarum stipium erogationem & quidquid à victu & vestitu erat illi residuum pauperibus liberalissimè distribuebat, immò cum non haberet quod ex suo largiretur, ad extremam ferè ipse paupertatem redactus scribebat ad matrem vt ad tantū opus quod placeret mittere dignaretur, Illa Egenorū verè nutrix & mater, in scio siue cōscio Boëfiaco ad charissimum suum natum quos penes se reperiēbat nummos mittebat protinus, & Franciscus acceptum totum erogabat. Rem agebat præterea quæ non modicum hæreticorum animos confusione perculit & conuersorum confirmauit, dum ad Diuinæ venerationis inflammatum quod habebat ardenti amore studium attenderent. Hyems erat rigidissima hoc etiam secundo anno, & Durancie pons lapideus in medio ruptus, traductitius tamen assis peditibus transitum dabat, sed aliquando glacie concretus iniiciebat horrorem sese offerentibus.

*Francisci
in deferendo
sacramento gra-
uitas &
Maiestas.*

*Francisci
inter deferendum
sacramentum
teneritudines.*

*Franciscus
erga pauperes
munificentissimus.*

*Francisci
ardentissimi
zelus.*

bus. Quid ageret Salesius? si celebrare vellet transeundum erat ut Ecclesie sancti Stephani Mariniani pagi commoditatem haberet. Facto prius Crucis signo, trabali illi ponticulo velut eques infidebat manibusque & pedibus reptans non sine videntium stupore sese per illud lubricum adigebat eademque cum industria Tononum reuertebatur. Secundam Quadragesimam assiduis concionibus non in vrbe dumtaxat verum etiam in vicinis pagis peregit potenti adeo verborum virtute, ut eos quos obstinatissimos crediderat ad curiositatem saltem sibi alliceret, vnde sic ad fidissimum suum Fabrum scripsit. Iam mi frater latior simul & lætior patet ad Christianam hanc messem aditus. Heri namque parum abfuit quin Auulliacus cum vrbis Syndicis uti vocant ad concionem palam veniret, quod me de augustissimo Eucharistiae Sacramento disputaturum audiuisset quo de mysterio sententiam rationesque Catholicorum ex me audiendi tanto tenebantur desiderio, ut qui palam nondum venire ne legis suæ immemores viderentur ausi sunt me ex diuerticulo quodam secreto audiuerint, si tamen per vocis meæ tenuitatem licuit. Ego hac iterum egi venatione, ut promitterem me sequenti concione ex scripturis luce meridianâ clarius dogma commonstraturum ac adeo tantis rationum momentis propugnaturum nullus ut futurus sit ex aduersariis qui non cognoscat densissimis se tenebris excæcatum, nisi qui humanitati ac rationi nuntium remisserit, his nimirum Rodomontæis propositionibus se ingeniumque suum ad arenam vocari rectè cognoscunt, ne videlicet si non veniant existimentur imbelles omnino, qui Catholicam vel homuncionis nescio cuius impressionem reformident. Res est in tuto: iam enim ad colloquia descendunt, mox (ut ex prouerbio dicam) ad deditionem venturi. Sic enim Crescanus Aduocatus nos docuit, Tononenses communi consilio confessionem (vri vocant) suæ fidei scriptis prolaturus, vti si quid à nobis differant, eâ de re familiari ac priuato colloquio vel priuatis scriptis agamus. Cùmque legationem hanc Ministro suo quidam imponere vellet, alij tutius contra fuere, ne nobiscum palestram ingrediatur, ne subtilitatibus scholasticis vincatur, cum philosophiæ sit ignarus. Benè sanè, quandoquidem & per Vicarium pugnam suscipiunt; & tam exiguis copiis nostris aguntur, & de conditionibus proponendis cogitant. Nos verò erectis per Dei gratiam

*Franciscus
secundam
quadragesimam
concionibus
peragit.*

*Auulliacus & Cōsules
Franciscum audiunt
ex diuerticulo.*

*Franciscus
Tononensium
ingenium in
arenam prouocat.*

*Tononenses
deponendis
cum
Francisco
conditionibus
cogitant.*

animis concertationem hanc bona spe gaudentes expectamus. Hæc ille. Et Faber sic recripsit. De tuo mi Frater ad Anicienses nostros reditu etsi ex multorum sermonibus audiebam, ne tamen facile possem credere illud faciebat quod nullis à te litteris de eo certior factus essem: quas cum multis de causis audissimè expectabam, tum ob hoc maximè vt scirem venissesne tantum an etiam rediisses. Occurrebat enim quod de Attilio Regulo apud Pomponium nostrum quodam loco legisse memineram, cum à Carthagenensibus Romam missus esset, non visum eum postliminio rediisse quia dixerat se reuersurum, nec animum habuerat Romæ remanendi. Etsi namque subuerebar ne qua temporis prorogatio & desiderio meo & labori tuo accederet, malebámque te vbiuis gentium quàm inter perditos, & desperatos istos helluones viuere, tamen non dubitabam quin si quid aut iam proficeres aut longiore molestiâ profici posse sperares, nihil tibi adeò durum aut difficile videretur, quod non facile concoqueres, ne tam præclari instituti te vnquam pœniteret. Nunc verò mirificam capio voluptatem ex constantia consilij tui, cuius maiores quotidie fructus tibi totique Reipublicæ Christianæ constare, inclinata iam ad partes nostras victoriâ paratoque triumpho de Auulliaco cæterisque non minorum dumtaxat gentium vt sibi videntur Diis, sed melioris etiam notæ aduersariis, quorum alios intelligo argumentorum tuorum sola recitatione fractos aspectum congressumque tuum fugere (quid verò Deus bone, si dicentem & differentē audissent?) alios oblatæ disputationi impares scripto agere decreuisse, hoc ipso impudentes, quòd chartam quantumuis mendacem & impudentem non putant erubescere posse. Hæc Faber. Per hæc tempora Minister Tononi agebat Ludouicus Viretus vir non tam doctus quàm versutus & decipiendis incautis animabus multum idoneus, ille multa de Salesio tum inter concionandum cum in priuatis colloquiis malè pronunciauerat, nec ita doctum aiebat vt primâ fronte videbatur, sed Sophistam potius esse & Rhetorum figuras satis nosse. Quid ergo si ita est (inquit ex suis non nemo) eum ad disputationem non aggredieris? Quid pateris tandiu insolescere? Iactat se publicè argumenta in promptu habere quibus nec Dæmon quidem respondere possit. Elicienda ab illo sunt, vt si sic se res habet non diutius contrariū credamus. Animo

nos

*Tononien-
ses sola ar-
gumentorum Fran-
cisci reci-
tatione
fracti.*

*Viretus
Minister
Tononien-
sis Fran-
ciscum So-
phistam
dicit.*

nos deficere ait, & pusillanimitatis damnat. Tentandus porrò est & tua interest ò Minister si quid in hoc negotio boni vel mali successerit. Actus his aculeis Viretus Ministerialis sui oneris socios conuocauit: Qui omnes opprimendum disputationibus Franciscum Salesium concluderunt. Demandata est præcipua aggressionis prouincia Vireto, reliqui suggestores, & susurratores sunt constituti. Indicta dies ut aduenit Tononenfibus ad rei conspectum curiosè congregatis comparuit Ministrorum ictus expectaturus Salesius, at Ministri sua spe frustrati, (non enim Salesium solum compariturum existimabant) tergiuersatione hinc opus esse censuerunt, ne tamen inscitiae aut pusillanimitati tribueretur, Viretum ad congregatos spectatores & Iudices mittendum esse qui renunciaret paratos se ad certamen. Veruntamen rem tanti momenti absque Principis consensu disertaque permissione nulla ratione aggrediendam, ne fortè in grauius detrimentum emergeret. Risit ad excusationem Salesius quam debilem nec recipiendam ostendit, testesque, quotquot aderant appellauit, si tamen in eam conditionem deueniendum esset & eam quoque se obtenturum promisit. Accessit mox ad Hermanianum Regulum qui Producis autoritate omnimodà eis cum Salesio, differendi, disceptandi, conferendi, tractandi que de suis controuersis, publicè, priuatim, in vrbe, extra urbem, quando & quomodo libèret licentiam dedit, nec non suo & signo & sigillo munitam inscriptis porrexit: verum nouas quotidie excusationes Ministris prætextentibus, ad pugnam nunquam eos Salesius potuit adducere. Quæ sanè socordia multum hæresi detraxit & Catholicæ fidei profuit, dum scilicet Hæretici suos Ministros de suorum dogmatum veritate diffidere iudicarunt, & Catholici suum Apostolum validissimum & constantissimum viderunt. Interea non parcebat labori Vir Angelicus, pergebatque seipsum & alios ornare virtutibus, Christianam humilitatem perfectissimè excolebat, noctes ferè integras in oratione trāsfigebat, ipsūque Deus cælesti sæpissimè suauitate consolabatur. Octauo Calendæ Iunij die sacrosancto Domini nostri Corpori Festo hora tertia matutinâ, cum de sacrosancto Eucharistiæ Sacramento profundius meditaretur, in tantam rapi se sensit suauitatis abundantiam à Spiritu sancto qui eum aliqua cælestium gaudiorum scintilla, pro tantis susceptis laboribus in mercedem afficiebat, ut

*Viretus disputatione
Francisco
indicit.*

*Comparaet
Franciscus.*

*Viretus ca-
terique
Ministri
animo de-
ficiunt.*

*Franciscus
authorita-
tem pro
Ministris
ab Her-
maniano
obtinet.*

*Ministro-
rum socor-
dia.*

*Franciscus
suauissimè
à Deo vi-
satur.*

liquefacto tandem præ nimis deliciis corde, ceciderit in terram, seseque volutans exclamauerit; Domine, contine vndas gratiæ tuæ, recede à me, quia sustinere non possum tuæ dulcedinis magnitudinem, vnde prosternere me cogor. Hoc voluptatis torrente potatus, ad sacrificium mox ad concionem perrexit quam cum tanta peregit verborum efficacia, vt vibrare flammam rubente toto vultu videretur; Tononenses quamplures ad dogmatum veritatem tracti, in odorem vnguentorum eius cucurrerunt vnus autem maximè vir doctissimus deque Iurisprudencia meritis Petrus Poncetus Gexensis Casarum Patronus qui tractus trahi etiam voluit. Quia tamen ampliorem Controversiarum explicationem quam concionis tempus permetteret gestiebat, Salesium sæpius adiuit, sua dubia proposuit, solutiones accepit iurauitque se breui palam hæresim positurum, sed rei familiaris perdendæ timor, antiquorum amicorum obiurgatio, induciarum incerta duratio, currenti alioquin compedem iniecerunt. Tamen Salesij suasionibus rationumque momentis fractus eius in manibus Catholicæ fidei professionem publicè emisit; Præsentibus specialiter Simone Rupterio Sacerdote, & Petro Crescano Iurium Doctore, decimotertio Calendas Septembris Tononi. Mouit cæterorum animos vir iste clarissimus, ingentique mœstitia cumulauit Geneuates apud quos magni nominis erat. Illi subito vt sunt mendaciorum subtilissimi artifices impudentissimique, assuerare ausi sunt, ob relictam religionem suam non multo post eum crudelissimè à Dæmone vexari & pari perulantia Salesium nocturnis exorcismis abigendo immundo spiritui operam secretam nauare. Eodem tempore, Spondanum aiebant in pœnam fractæ fidei amentatum & furiosum in angulo quodam Galliæ delitescere, quin & gloriabantur quendam ex sua schola Demosthenem tanta verborum ac rerum vi Spondani rationes oppugnasse vt susceptam ille religionem priuam, mox mentem ipsam abiiecisset. Cùm verò statim Salesius à Francisco Girardo Ecclesiæ Sebusianæ Præposito Spondanum seu eius librum, opportunè cum sua recenti præfatione recepisset. Videte (inquit) ô populi Geneuensium fidem! Quid non audeant de homine tot interuallis disiuincto comminisci qui in tantâ vicinitate tã audacter mentiuntur? Porro de Pœceto recuperato multi Francisco gratulati sunt, ambigebantque maiôrne esset voluptas

an.

*Poncetus
Casarum
Patronus
qui tractus
trahi etiam
voluit.*

*Publicè
remitit
hæresim
nuntium.*

*Geneuates
mendacis-
simi.*

*Franciscum
Geneuates
mendacis-
simi.*

an admiratio, non eorum dumtaxat, qui negotio magis quam illi diffidebant, sed illorum etiam qui cum rem probarēt vix tamen persuaderi poterant futurum ut tam citò tam vberes diligentia & contentionis suæ fructus constarent; quod minus ei opis & auxiliij parari viderent ab iis quorum autoritate præcipuè geri res debebat, quàm necesse esset ad tantam rem foeliciter aggredendam gerendamque. Sic enim iam omnibus ferè persuasum erat, fore breui ut sacrosancta religio per tot annos ab iis populis explosa pristinam suam per eum recuperaret dignitatem, indeque tanquam ex armario munitissimo potentissimæ ad expugnandam Babylonem machinæ tandem depromerentur: non parui esse momenti virum tantum ac talem attractum ut sperare liceret non defuturos permultos qui exempli autoritate mouerentur; Quàm præ cæteris gratulatus sit Hermantianus Baro vix dici potest. Quasi certâ iam & exploratâ nedum inclinatâ victoriâ triumphum canebat, agensque Camberij, Pœcetum Salesij operâ & eruditione prædicabat ab inferis reuocatum, sacra Religionis Catholicæ tã seriò amplexatum esse ut tot Ministellis in posterum nullo negotio profligandis, pro ea qua inter ipsos fuerat autoritate, sibi vnus sufficere posse videretur. Aderat etiam tunc Camberij Antonius Posseuinus Societatis Iesu, qui tot & tanta de filio suo Francisco Salesio audiens, aliorum congratulationibus suas adiecit, testabaturque nihil se aut antiquius aut opratius vnquam habuisse quàm ut eum videret deque toto illo negotio alloqueretur, non solum ne dubitare posset quin id consilij capiendum esset quod optimum vterque probaret, sed etiam ut quantum haberet ingenij, virium, & autoritatis totum id conatibus illis adiuvandis, fouendisque conferret. Misit ille velut messorem, selectum suum libellum de poësi & pictura, misit & Cherubinus à Mauriana Capucinus in congratulationem icunculam Virginis Matris Christum infantem dormientem adorantis, in quorum munerum considerationem scripsit ad Fabrum Salesius. Ego cum nihil propemodum aliud hîc oculis reficiendis haberem, identidem præ manibus charum piùmque munus amantissimi viri sumebam. Libellum verò perelegantem dum primùm aperio nœniola venustissima Virginis ad Christum infantem Horatij Torcellini sese obijcit. Hic ergo picturam pictam & dictam, ille picturam veram & factam dedit:

Posseuinus
Salesio
gratula-
tur.

Cherubi-
nus à
Mauriana
Capucinus
Francisco
gratula-
tur.

alter oculos templorum solitudine & vastitate obtusos oblectavit, alter aures dudum horrendis blasphemis tinnientes recreavit. Quo nimirum ambo tam sanctis piisque muneribus pro sua erga me benevolentia altius mentis meae oculis Christum Dominum imprimerent. Hæc ille Misit & Faber libellum suum de pœnitentia & amore diuino, quem cum Tononenfibus Salesius ostendisset cum encomio, mirati sunt omnes. Infanus tantum Ministellus cum in eo foelicem culpam quæ tantum ac talem meruit habere redemptorẽ legeret. O blasphemiam, ô Atheismum, Papismum in clamauit homo stultissimus & amen-
 tissimus. Salesius verò quantâ potuit modestiâ per interloquuto-
 rem (quando ne quidem cum ipso manus conferere hætenus au-
 sus fuerat) hominis petulantiam ratione castigauit. Non præter-
 misit Congratulationem ipse etiam Claudius Granierius Episco-
 pus, sub cuius authoritate hæc fiebant. Tabellarium non cum
 litteris tantum sed cum muneribus quoque: misit verè filium vo-
 cabat eum, & suæ senectutis baculum, immò baculum suum pa-
 storalem quo perditas oues reduceret, & quandoquidem tã be-
 nè cœperat ad perseuerantiam hortabatur, multas esse in quibus
 tribulationes iustorum sed de his omnibus Dominum liberaturum
 eos, tandemque suam illi denuò benedictionem impertie-
 batur. Franciscus ad eum de rerum Caballianarum statu rescri-
 psit in hunc sensum. Si quid hic actum sit, quid nunc fiat scire cu-
 pis (vt te scire par est) mi Domine, ex Epistolarum diui Pauli le-
 ctione totum habebis. Indignus sum qui sim ei compar, sed in-
 firmitatem nostram in suam gloriam Dominus coaptauit. Pro-
 gredimur, sed ægri in modum qui postquam lectum reliquit pe-
 dum suorum vsu amisit & in infirma sanitate nescit plus nè sit
 fanus quàm æger. Ita est sanè, Præsul dignissime, Paralytica est
 hæc prouincia, & ego antequàm rectè ambulet de discessu in ve-
 ram patriam cogitare potero. Tuæ similis pietas potest in suis sa-
 crificiis quod nunquam merebor, obtinere. Peccator sum, præ-
 terea nihil, & gratiarum quas in me Deus spargit, omninò
 indignus. Scis hoc super omnes (mi Domine) & æquè ac
 veritatem istam, omnia me in dies tuum tuumque facere
 humillimum obedientissimumque filium & seruum. Dum
 hæc aguntur, Antonius Sannichaëlius Dynasta Auullia-
 cus qui iam in prima Salesij cõcõne Sancti Spiritus radios in in-
 terioris

*Franciscus
 Ministri
 petulantiam
 castigat.*

*Granierius
 Francisco
 gratula-
 tur.*

*Franciscus
 ad Gra-
 nierium de
 statu Ca-
 ballij scri-
 bit.*

*Auullia-
 cus de Cal-
 uipianis*

terioris hominis præcordiis fenserat, Ponceti exemplo motus, de Ministrorum focordia indignatus, de Serenissimi Ducis voluntate certior, pietatis & doctrinæ quam vbique Salesius præ se ferebat luculentus approbator, & ipse de Calvinianis dogmatibus malè cogitare cœpit. Salesium primò concionantem aliquoties audiuit, mox secum in disputationem descendit: erat enim oppidò de litteris benè meritus, & qui cum Bernensibus Geneuensibusque hæreticis sæpissimè de rebus variis contulerat, Salesius hunc aliter à cæteris tractandum ratus, non tantùm in refutandis apud eum Caluini erroribus quàm in exponenda Catholicæ fidei veritate, antiquitate, soliditate, maiestate, & synceritate laborauit. Præterea nouatorum mendacia quæ passim tum in sacris bibliis tum in aliorum authorum editis libris reperiuntur ad digitum commonstrauit, ille tantò ardentior quantò profundius secum voluebat omnia, Salesij congressu & consuetudine satiari non poterat, & quia variis in vrbe occupationibus ambo distracti à suis collationibus desistere cogebantur, de solitudine consilium inierunt. Sylua erat ad duo circiter milliaria Tonono densis arboribus quercubusque vt plurimum consita in cuius medio pratium liberam deambulandi commoditatem præbebat, in hæc Salesius & Auulliacus quotidie ferè ibant, adhibitis duobus tantum seruis, quibus cum ad locum peruenissent eminus stare iussis, duarum & trium aliquando horarum spatio disputabant. Tandem Auulliacus fortioribus quibus se concuti sentiebat argumentis chartæ confisis ad Ministros Geneuenses & Bernenses misit cum obtestatione vt ad minimum serio responderent, aliter abiuratum se quidquid ab iis didicerat. Tulit aliquas suæ conuersioni moras res hæc quam Salesius prudentissimè in conditionem acceptarat, ne scilicet deinceps tergiuersationis materiam vllam præsumeret, & vt de rebus omnibus in integrum informatus posset ipse fidei vallum esse, verum cum nullam haberet responsionem, ad Salesium rediit & ab ipso plenissimè instructus Romanæ Ecclesiæ vnitatem recognouit, ex eoque verã esse professus est: voluit autem ad conuersionis suæ solemnem actum vniuersum populum conuenire. Quare publicè coram Tononensibus quamplurimisque ex Geneuensi spelæo non medioeris notæ hominibus, peccatorum generali confessione ad Francisci pedes prius facta, Calvinianos errores detestatus est, & se Catholicum Apostolicum

dogmatibus malè cogitare incipit.

Disputat cum Francisco.

Mittit ad Geneuenses & Bernenses Francisci argumenta.

Auulliacus publicè abiurat hæresim.

*Genevates
incantatū
Auulliacū
inquiunt.*

*Fayani
ministri
Socordia.
Franciscus
Genevam
proficisci-
tur cum
Auulliacō.*

*Disputat
cū Fayano*

*Fayanus
conuictus
in furorem
versitur.*

stolicum & Romanum lætabundus pronunciauit. Tononenfium plurimi idem quoque exemplo fecerūt. Hoc recuperato euerfa hærefis & è Caballio recedere coacta dicebatur; mirum quàm breui tempore creuerit conuerforum nūmerus. Gauifus est Pontetus de adiūcto sibi Auulliacō, & Auulliacus deinceps totos conatus pro tuendâ fufceptâ fide expugnandâque abiuratâ impendebat, Salesiumque fupremis extollebat encomiis. At Genevates incantatum eum à venefico Salesio inquiebant, & Antonius Fayanus fecundus à Beza Minister, post tentatas omnes vias vt in bārathrum rurfum deturbaret, Iturum fe Tononum promifit, oftensurūque luce meridiana clariùs in Salesij præfentia quàm vana eum doctrina in Romanam religionem abftuliffet. Auulliacus Fayani verba Salesio confestim retulit, & Salesius mira Fayanum videndi audiendique cupiditate inflammatus follicitare nō deftitit vt ad difputationē veniret, fed ille ter, quater & pluries ab Auulliacō ad tenendum promiffum fuum inuitatus, per focordiam Viretanæ fimilem nunquam è fua fpelunca aufus eft mouere pedem. Tunc Salesius aggrediendum ipfum ratus, affumptis fecum Auulliacō, Petro Crefcano Causidico, & fidiffimo Achate fuo Ludouico Salesio, nonnullifque aliis Tononenfibus fpecialiter ad testimoniū rogatis, Genevam profectus eft, & recta diuerfatus ad Fayanū. Territus eft hoc aduentu Fayanus verumtamen nifi omnium ludibrio exponi vellet difputandum erat. Adduco ad te, ô Minister (inquit Salesius) Auulliacū cui me conueniendi iam pridem fidem dederas, vt peffimè à me inftitutum vanaque informatum doctrinā commonftres, & quandoquidem mutafti confilium, ego ad te veniendum cenfui, vt viderem num tu potiùs conuinci poffes, elige ergo quos voles articulos, ego (propitio Deo) fpero validis argumentis facturum vt videat te & tuos, vbi à Romana fide alieni eftis ftolidè, errare. Electis positionibus, trium horarum fpatio de Ecclefiæ vnitæ, Euchariſtiæ Sacramento, Bonis operibus, Purgatorio, Sanctorū inuocatione aliifque cōtrouerfis dogmatibus calidè admodum difceptatum eft. Fayanus ad afinorum pontem (vt vocant Logici) redactum fe fentiens quærebat fubterfugia: verum Salesius acrius & instantius arctatum premens fic tandem perculit, vt in iram feu potiùs furorem verſus Minister, infanis verbis interruperit difputationis feriem. Auulliacus tunc ab obiurgationibus abſti

abstinere non potuit & quòd tandiu à Ministris seductus fuisset, amaro prorsus animo lamentatus est, scripsit deinde de sua ad veram fidem conuersione libellum perelegantem, quem Lugduni typis mandari curauit, & Salesius hac de re non tantùm ad Episcopum Granierium, verum etiam ad Serenissimum Ducem & Supremum Pontificem litteras misit, qui sanè Pontifex per Apostolicum suum Nuntium Iulium Cæsarem Riccardum Archiepiscopum Barensem Taurini residentem Salesio congratulatus est, & ad Auulliacum has sub forma Breuis litteras direxit. Dilecto filio Antonio à Sancto Michaële, Domino Auulliaci. Clemens Papa Octauus. Dilecte fili, salutem & Apostolicam benedictionem. Ex litteris venerabilis fratris Archiepiscopi Barensis nuntij nostri Apostolici apud filium nostrum singulariter dilectum Sabaudia Ducem accepimus multo cum spirituali gaudio quanta fecerit tibi qui potens est, & diues in misericordia. Qui te ab ineunte ætate mortiferâ hæresum doctrinâ imbutum ex profunda illa & densissima errorum caligine dexterâ sua potenti eduxit & transtulit in admirabile lumen suum, vt Catholicam veritatem agnosceres & reciperes, & ad hanc vnâ sanctam Catholicam & Apostolicam Romanam Ecclesiam, extra quam non est salus, confugeris, quæ te intra maternum gremium cupidè excepit ex eisdem litteris cognouimus, quemadmodum omnes hæreses & veteres errores detestatus sis & magnam verè pœnitentis & contriti cordis significationem dederis. Benedicimus Deum cœli qui fecit tecum secundum magnam misericordiam suam, neque est passus te diutius iacere in tenebris & umbra mortis, virum istâ generis nobilitate, belli pacisque artibus instructum & iis animi ornamentis excultum, quæ nobis nō sunt ignota. Gratulamur Ecclesiæ Catholice, Gratulamur Principi tuo Duci, qui te meritò amat & plurimi facit: gratulamur etiam feminae primariæ coniugi tuæ, cuius lachrymæ & orationes ascenderunt in conspectu Dei & eius diuina ope te Christo lucrificavit. Tu verò fili vade & narra quanta fecerit tibi Deus, & qui antea cum Saïlo Ecclesiam Dei persecutus es, & nunc cum Paulo quantum pro tua virili potes eandem defende & ædifica, interea has ad te nostras dare volumus indices & testes nostræ in te beneuolentiæ, tibi que nostram paternam & Apostolicam benedictionem amanter impartimur. Datum Romæ apud sanctum

*Pontificis
ad Auulliacum
Apostolica
littera.*

Marcium sub annulo piscatoris die vigesima Septembris millesimo quingentesimo nonagesimo sexto, pontificatus nostri anno quinto. Syluius Antonianus. Hæc ad Auulliacum Pontifex quædam scriberentur ampla messis in Ecclesiæ horrea à Salesio inferbatur. Accurrebant sapientiores hæresim abiuraturi è præcipuis autem fuerunt Gabriel Sammichaëlius Auulliaci gentilis, Ferdinandus Prezius, Dominus Corfellaus, Ioannes sapiens Dralliantinus, Stephanus Villanus Aquianensis, Iacobus Perrinus Montagniacensis, Anselmus Querneus Margencellensis, Petrus Grangia Lugrinensis, Andræas Crescanus Maxilliaccensis, Gulielmus Cocho, Alingianus, Ludouicus Carralis Montigniensis aliique benè multi. Eodem tempore coniecturarum iuris ciuilibis librum suum duodecimum conscripsit Antonius Faber quem cum per varias litteras Salesio promississet, tandem cum hac Epistola dedicauit. Nobilissimo & Clarissimo viro Fratrique suauissimo Francisco Salesio Ecclesiæ Cathedralis Gebennensis Præposito Antonius Faber salutem plurimam dicit. Amaui te mi Salesi, & pro eo sanè ac debui, colui plurimum, prius etiam quam vel tu mihi de facie notus esses, vel ego tibi. Inuitatus nimirum permotusque solâ percelebris tui nominis famâ, & admiratione virtutis, quâ nihil est vt ego quidem existimo, ad sociandas constringendâsque hominum vel disunctissimorum mentes efficacius. Postea verò quàm per humanitatem tuam aditus mihi ad amicitia tuâ sacra, & familiaritatis penetralia liber patuit, tantam sensi voluntatis erga te meâ factam accessionem, vt miraret, puderetque non ita me iam ante affectum fuisse, nullus vt accessioni locus relinqueretur. Sic enim quasi ea quæ oculis cernuntur mihi visus sum intueri, non solum quàm me amares, sed etiam quàm amari deberes ab iis quoque quos nulla tibi neque necessitudinis neque officiorum magnitudine deuinxisses. Nam quis obsecro, nisi planè insulsus, tam multa, tamque præclara ingenij tui decora & ornamenta non suspiciat, amet, veneretur? Illud verò quàm mirabile, nouumque in ista ætate, quæ in integrum restitutionis auxilium implorare adhuc posset, si quid fortè superioribus annis per inconsultam facilitatem peccasses, eam te sapientiæ, eruditionis, & eloquentiæ laudem assequutum, vt coniunctis Theologiæ ac Iurisprudentiæ grauissimis dissimillimisque studiis, vt cum in vtraque scientia excellere te omnes

*Caballia-
norū multi
Francisci
in manibus
hæresim
abiurant.*

*Faber con-
iecturaru
suaru li-
brū duode-
cimū Frā-
cisco nun-
cupat.*

omnes videant, in utrâ tamen excellas discernere nemo possit. Sed sunt istæ fœcundi exculi que ingenij, potiùs quàm recti animi dotes, quas licet non nisi perpauca datas, quos æquus amavit Iupiter, faciliùs tamen admirari, fortassis inuidere tibi etiam amici possent, quàm ob eas amare te cæteri, qui aliam amandi rationem non haberent. Amo ego magis tuam illam probitatem, prudentiam, temperantiam, æquanimitatem, cæteraque id genus beati, optimæque à naturâ & Philosophiâ subornati animi bona, quæ in aliis non nisi rarissimè singula, in te vno sic elucent vniuersa, vt neque maleuolorum, inuidorumve calumniis obscurari queant, neque non amari & coli ab omnibus, præterquam si qui essent tam malè nati, vt virtutem ipsam odisse, summæ virtutis opus esse arbitrarentur: etsi hoc quoque ad felicitatem tuam accedit, quòd tuis laudibus omnes, vt æquum est, fauent. Hinc illa singularis erga te propensio Serenissimi Ducis nostri, qui Senatoriam dignitatem, quam plerique alij ambire tam anxie solent, tibi nuper nihil minùs cogitanti vitrò iam destinavit, confestim haud dubiè collaturus, si plus apud te prudentissimi Principis iudicium, totiusque amplissimi ordinis nostri expectatio, ipsa denique ratio quàm modestia tua valuisset. Inde etiã quod aspernatus es hucusque verecundiore, quàm par esset, cunctatione, ac nescio quo ætatis prætextu (quasi ætatis vitium, aut delictum illud sit, quòd antè ætatem perfectè sapere didiceris) eximia ista virtutis insignia, idèd fortasse, quòd eiusmodi plerâque non pauci etiam sine virtute sunt assecuti: Hoc vnum tibi ad veram gloriam satis esse ducens, quòd tanti Principis, optimorum etiam & eruditissimorum omnium qui te norunt, conspirantia studia iudiciâque merueris, quæ sanè virtus sola & assequi potuit & promereri. Ego verò qui semper pluris faciendum credidi, si virtutum ac scientiarum præmia quis mereretur, quàm si possideret, sic te amo & obseruo, tanquam iis quoque plenum honoribus, à quibus temperasti: nec quicquam est quod te malim esse quàm Salesium, vt eâ te prosequar obseruantia, quæ & Sanctissimo Episcopo debetur, & grauiissimo Senatori. Taceo quàm multas habeam proprias, planèque meas colendi tui causas, quas innumeris tuis in me beneficiis publicè priuatimque testatus vellem ego maximè, si per ingenioli mei tenuitatem liceret, publico etiam aliquo testimonio ingenuè profiteri, & iustâ con-

*virtutes
omnes in
Francisco.*

stantique gratiarum actione sic complecti, vt non minùs gratum me ac memorem, quàm tibi deuinctum posses agnoscere. Neque rursus ignoro, quantum amor tuo, vel ob id maximè debeam, quòd dulcissimum fratris nomen inter nos commune ac familiare esse voluisti, vt quod vnum, honestissimo vtriusque desiderio negabatur, quoniam à naturá impetrari non poterat, validioribus amicitiae artibus extorqueremus: nec dubitare quisquam posset, quin verè fraternus esset amor, qui & abs te in me proficisceretur, & à me tibi vicissim redderetur. En igitur leuidense tibi in eam rem munusculum ex promptuario coniecturarum mearum, in quibus etsi scio nihil esse quòd vel tuis meritis, vel cupiditati meae, vel denique mutuae necessitudinis nostrae dignitati respondeat, omnia tamen consecutum me putabo, si efficere poterò, vt hoc quantulocunque monumento arctissimae coniunctionis nostrae memoria feliciter ad posteros perferatur: nò quòd vsque ad eò mihi blandiar, vt ista sperem, vel coniciam aut aeterna fore, aut longiores annos ferre posse, sed quia nihil est quòd tam in optatis habeam, quàm vt si quòd nominis mei post cineres vestigium extrahat, neminem tibi me amiciorem fuisse, aut amicitiam tuam pluris vnquam fecisse omnes intelligant. Id pro incredibili tua erga me beneuolentia aequè tibi optatissimum & iucundissimum vt esse cupio, ita fore spero & confido. Benè vale, frater suauissime, & me, vt facis, ama. Sic scribebat & sic amabat Faber dum Salesius Apostolico Caballianae cõuersionis operi addictus noctes atque dies sacris concionibus, priuatis colloquiis, peregrinationibus, sacrificiis, precibus, ac scriptis Theologicis impenderet. Dux Serenissimus de omnibus quae ab ipso fiebant certior factus ipsum etiam propensionis suae vt optimae sic maximae certiore facere per litteras voluit, vnàque media quibus vltima adhiberetur manus quae fuit. Salesius in hunc modum respondit. Quandoquidem, ô Dux, media quae potiora ad hoc vt desiderium illud piissimum quòd habes restitutos Ecclesiae Catholicae hos populos videndi suum habeat effectum, putarem, à me scire cupis, ego absolutè & syncerè dicam quòd existimo. Necessarij sunt omninò certi reditus, qui alendis Concionatoribus sufficiant ad hoc, vt nulla alia occupentur cogitatione: quàm vt populo Verbi diuini panem frangant. Quibus deficientibus ecce secundus transit annus, à quo absque interruptione vel

*Francisci
ad Serenif
simū. Du
cē Epistola
pro restitua
tione re i
gionis Ca
tholica.*

vel minimâ Tononi Conciones habuimus modico fructu, tum quòd noluerint incolæ nos imperio tuo missos credere, quandoquidem miserè de diem in diem vitam nostram velut mendicare vident; Cum etiam quòd in hanc rem operarios habere nequiverimus, deficiente & domuum copia, & necessariis ad victum sumptibus, omninò extra spem positis. Cum & factæ huc vsque expensæ nequidem in solutionis speciem transierint. Huic autem rei attributæ Ministris hæreticis viginti & pluribus, antè bellum in his prouinciis pensiones sufficere possent, si tuæ celsitudini placeret, ô Dux, vt Concionatoribus Catholicis cum absoluta iussione addicerentur. Necessarium etiam esset restaurari & reparari templa, Curionibusque qui Ecclesiarum curam habebunt competentes, eosque certos redditus assignari. Cum Concionatores nulli peculiari loco addici possint, sed liberi esse debeant vt huc & illuc prout feret necessitas ad spargendum sacri verbi semen currant. Parandæ sunt inprimis Ecclesiæ Tononensis & Alingiensis constituendique in hac & illa Curiones, qui Sacramenta ministrent, quandoquidem in vna & in altera quamplures iam sunt Catholici, aliique in bona dispositione positi, qui his destituti spiritualibus commoditatibus miserè pereunt. Præterquam quòd non mediocriter res hæc ad Catholicæ religionis exercitiū populum alliciet & assuefaciet, præcipuè si decenter celebrari officia possint, veluti cum organis, musica, cæterisque huiusmodi solemnitatibus in hac saltem vrbe, quæ totius Ducatus centrum est. Verùm quia frustra spargeretur verbi Diuini semen, si vt hætenus in hac vrbe factum est, Pastorum consuetudinem populi euitarent & ab eorum prædicationibus fugerent. Credo firmiter, si ad vrbis Consules scribas, si Senatori alicui iubeas, ô Dux, huc vt veniat, tuæque Celsitudinis nomine ciues omnes in concilium cogat cum solemni habitu. Inuitet ad audiendas, ponderandas, seriòque perpendendas rationes à Concionatoribus Catholicis pro ea religione propositas, è cuius gremio absque vlla vel ratione, vel persuasione, sed sola Bernatum violentia auulsi fuerunt. Et hoc quidem cum iis verbis fiat, quæ amorem & auctoritatem boni Principis erga aberrantem populum sapiant: credo inquam, ô Dux, futurum vt leni violentiâ impulsis, iugū tandem ardentissimi tui in eos studij libenter subeant, & à sua obstinatione deturbentur. Ad hoc autem maximè ido-

neus esset Antonius Faber Senator, pro ea qua pollet & virtute, & sciētia, & industria, si à tua Celsitudine cōstitueretur. Non parum proficiet Auulliacus si præter exemplum familiari sollicitatione apud singulares agat, quod ipsum futurum ex optimâ dispositione certò scio. Post hæc erigenda est societas militum, siue peditum, siue equitum, quod vltimum melius erit ad hoc vt Caballiana pubes occupetur, & hæc quidem societas sub piis aliquibus statutis religiosè formari debet. Obstinati & contumaces Hæretici vt edicta sonant, quibuscunque muneribus priuandi sunt. Postremò, qui his omnibus Collegium Patrum Societatis Iesu adderet, totam viciniam, valde etiam in religione titubantem pietate perfunderet. Superest, ô Dux, vt Deo gratias agam, qui tot tantâque offert tibi occasiones excitâtque & inflammât in corde tuo desideria præstandi illi obsequium, pro quo te dedit esse Principem & Dominum populorum. Non sine magnis sumptibus perfici potest hoc negotium fateor, verùm animarum salutem procurare supremus est Christianæ liberalitatis gradus. Tuus erit apud Deum Patronus Diuus Mauritius, quem tanto cultu prosequeris, & qui pro eiusdem fidei cōfessione hanc eandem Prouinciam suis sudoribus rigauit & sanguine, ille in te vt præcipuū & maximū religionis Catholicæ restitutæ instrumentū cælestium gratiarū imbrem à supremo bonorū omnium fonte Deo deriuabit, sic pro tua prosperitate & incolumitate, ô Dux, oro, vt debeo quâdoquidē natus sum & educatus, viuā & moriar tuæ Celsitudinis humillimus obsequentissimûsq; seruus, subditus & Orator. Dux lectâ hac Salesij Epistolâ seriò ad omnia animū applicauit, reque Apostolico Nuntio cōmunicatâ accersendum illum Consilio fuit scripsitque idcirco non multo temporis interiecto spatio. Interea magno cum huius negotij detrimento diem clausit extremum Sanioricianus Hermantianus Baro, & successit in eius locum Toparches, Petrus Hyeronimus Lambertus, vir sanè optimus, sed qui Caballianorum animos non vt Hermantianus possidebat, & Salesius nouis curis iisque prægrandibus oneratus est, quippe laudauerat Romæ eius in reuocandis ad Ecclesiæ caulas Hæreticis diligentiam, impensissimūque studium supremo Pontifici Pater Spiritus Balmenis Ordinis Capucinorum Religiosus, mirisque cum encomiis eius suauitatem ingenij, sapientiam, eruditionem, pietatem, industriam,

*Dux per
litteras
Francisci
accersit.
Hermantianus ob-
it.*

*Spiritus
Balmenis
Capucinus
Roma Fræ-
ciscum lau-
dat.*

dustriam, cœterasque dotes extulerat, necnon de tentando per ipsum Theodoro Beza secundò Geneuensis Babylonis Antichristo consilium Papæ optimo dederat. Ardua res erat, verùm quæ Calvinianā sectam debilitaret admodum si in fœlicem exitum succederet. Quare Pontifex nihil intactum relinquendum ratus, secretis Patri Spiritui confisis has Apostolicas ad Salesium litteras dedit. Dilecto filio Francisco de Sales Præposito Cathedralis Ecclesiæ Gebennensis Clemens Papa Octauus. Dilecte filii, salutem & Apostolicam benedictionem. Narrauit nobis vir religiosus frater Spiritus ex Ordine Capucinorum verbi Dei concionator, de tua pietate & zelo diuini honoris, quod pergratum nobis accidit. Idem autem quædam nostro nomine tibi exponet, quæ ad Dei gloriam pertinent, quæque nobis cordi sunt maxime. Tu fidē illi cumulatam habebis, perinde ac nobis ipsis, eamque diligentiam adhibebis, quam à tua prudentia, & deuotione erga nos atque hanc sanctam Sedem expectamus, tibi que paternè benedicimus. Datum Romæ apud sanctum Marcum sub annulo piscatoris, die prima Octobris millesimo quingentissimo nonagesimo sexto. Pontificatus nostri anno quinto. Syluius Antonianus. Accepit has Salesius ab eodem Spiritu Balmensi, vnâque Pontificis desiderium quod in secretis erat, de modo, ratione, ac conditionibus Bezam tentandi & iam de itinere Geneuensi cogitabat, cum ecce aliæ à Serenissimo Duce profectæ litteræ aliam etiam profectionem iusserunt. Iubebat Dux vt quàm cito fieri posset ad se veniret, vt de modo stabiliendæ apud Veragros religionis Catholicæ suis consiliis ferio & amplius prouideretur. Ille de tam pia Principis voluntate & opportunâ occasione lætissimus, Bezamque aliàs tutius fortè & maturius tentari posse ratus præcipuè si quid egregij in Caballio supremâ autoritate fieret, paruit Ducis imperio. Exibat mensis Nouember, & sauebat iam diris cum frigoribus rapidissimisque Aquilonibus Hyems, nihilominus tamen viam iniit per Penninarum Alpium præruptos calles, & æterna pene glacie concretos. Cùmque in eum venisset locum vbi Monasterium olim seu Xenodochium Diuus Bernardus Mentonius construxerat, Montem Iouis veteres appellabant, tam insolenti circumactus est tempestate, (quippe ventorum rabies altissimas niues huc & illuc dispergebat, inuiasque reddebat vias) vt in incerto quò tenderet ignoraret, nimitioque

*Clementis
Octauis
Apostolica
ad Fran-
cisçū litte-
ra.*

*Franciscus
accipit à
Serenissimo
Duce litte-
ras.*

*Franciscus
Taurinorū
Augustam
proficiscit-
ur.*

*Franciscus
in Peninis
alpiibus
penè con-
gelatus.*

que præ frigore penè seruaret animam; Tandem in Xenodochium appulit statuę similis quàm vix equus ferret. Religiosi nulum in eo fouendo prætermiserunt obsequium, conatique sunt quousque depressa esset elementorum læuitia retinere ne forte peius accideret narrabant se diebus proximè præteritis homines in viis reperisse mortuos congelatos. Hæc sane Rollandum qui eum sequebatur terrebant, & quemuis alium terruissent: Verùm ille prægrandi salutis animarum studio inflammatus, sub Dei prouidentia vltèrius procedendum asseruit, & sic superatis tot rudibus iugis Augustam Taurinorum foeliciter peruenit. Dux eo viso, humanissimeque excepto Iulium Cæsarem Riccardum Archiepiscopum Barensem nuntiumque Apostolicum, Cancellarium suum ceterosque ab intimis consiliis viros Clarissimos accersiuit, datæque Salesio loquendi iussione sic differentem audiuit. Respondi nuper tuæ Celsitudini, Dux Serenissime, ad ea quæ à me scire gestiebas circa piissimum illud Conuersionis Caballianæ negotium, aperuique quod sentiebam. Nunc ad amplissimam explicationem vocatus repeto necessarios omnimodè esse alendis concionatoribus reditus; Restaurandas sacras ædes, aduocandos stabiliendosque Curiones: terrendos diplomate incolas, abigendos ab Officiis hæreticos, occupandam Catholicis armis iuuentutem; Fugandos Tonono præsertim, Ministros; Fundandum Iesuitarum Collegium: fouendos ornandosque dignitatibus viros Catholicos: & liberali comitate cõuersos prosequendos. Addo iam si rem per partes habere cupis, concionatores octo ad minus impræsentiarum esse debere, qui liberi sint, nec vllis aliis negotiis impediti, vnicique verò centum aureos nummos quò viuere queant quotannis assignandos. Quod ad Curiones attinet & sacras ædes. Quia cùm pleræque penitus destructæ sint & euerse, in immensum procederent sumptus si quis eas restitueri vellet, ideò plures parœcias in vnam iungendas, atque ita sufficere si quindecim aut sexdecim Curiones sint. Quia tamen iis Curionibus sic constitutis necessarium erit habere Vicarios, qui in distantes Ecclesias siue Parœcias pro Sacramentorum administratione, solatioque & leuamine Curionis eant, duplicem idcirco portionem dandam esse, tum præter hoc officium vt concionatores possint excipere cùm etiam vt siue ad exemplum siue ad obligationem stipem pauperibus erogent. Vnusquisque ergo

*Franciscus
fuit coram
Duce de
Caballij
statu dis-
ferit.
Pro Con-
cionariibus.
Pro Curio-
nibus.*

*Pro Iesu-
itis.*

*De Parœ-
ciis vnien-
dis.*

*Pro Vica-
riis.*

ergo sub tali onere Curio præter domum, hortum, pratum & agrum aliquem centum & sexaginta aureos nummos habere deber. Vrbs tamen Tononiensis aliud postulat cum sit Caballij Metropolis: nam in ea vt decenter diuina peragantur, Curioni sex vel plures necessarij sunt sacerdotes, propterea quadringētis aureis nummis opus habebit. Ante omnia, ô Dux, ducenti nummi aurei, quos hæctenus insumpsimus soluendi sunt. Quod de Iesuitis dixi, si tam citò haberi nequeunt, at saltem Catholicus interea ludimagister habendus est. Censeo præterea. Est apud Hæreticos Concilium quoddam (Consistorium vocant) ex laicis hominibus sub vno Præsidente conflatum, in eo correctiones fiunt iis qui ebrij inuenti fuerint, choræas cum excessu duxerint, superflui vel in vestibulis, vel in conuiujs sint, in rixis vel cum coniunge coniux, vel cum filio pater, vel cum patre filius diu morentur, obscæna verba protulerint, fescennina carmina cecinerint, Dei nomen in vanum sumpserint, aut in his alijs similibus quæ magistratus negligit deliquerint. Quæ res in quantum per prauæ religionis fundamentum permittitur, populum aliqua saltem ratione coërcet. Bonum erit si populo ad Catholicam fidem conuerso nonnulla huius consistorij forma relinquatur. Cum hac tamen mutatione vt præsideat vnus ex Concionatoribus ab Episcopo constitutus. A Consilijs habeat Seniores & nobiliores partim Ecclesiasticos partim laicos, & inter laicos quidem sit vnus ex tuæ Celsitudinis Officialibus qui decidere possit. Hic fiat correctio secundum præceptum Euangelicum cum charitate, infligatur cum expedire videbitur aliqua leuis pœna, pecuniaria etiam quæ pauperibus, & Ecclesiarum reparationibus applicetur, corporeâ verò non vltra ieiunia, & incarcerationem, quæ tamen nullam afferat infamiæ notam extendatur. Hæc sunt quæ urgent, & quorum exequutioni nulla facienda est mora. Iam verò scire debes, Dux Serenissime, si vltèrius tua pietas procedendum omninoque Caballium tuum in pristinarum rerum statum reducendū statuit, vt Parœciales Ecclesiæ olim citra Durantiâ ad numerū quinquaginta duarū vsque ad Geneuam & in agro Terniacensi ad numerū nouemdecim ascendebant, præter Abbantias, Prioratus, Conuentus, vt vocant, & sacella quamplura, & bona quidem stabilia ferè omnia à Bernatibus alienata fuerunt. Quædam personæ Ecclesiasticæ nonnulla ex eisdem

*Pro vrbe
Tononiensi.*

*Pro Con-
sistorio.*

*Amplior
de Cabal-
lij statuu
instructio.*

beneficiis Canonicè obtinent, reliqui verò fructus militiae Ordinis sanctorum Mauritij & Lazari à Gregorio Papa decimotertio, decima tertia mensis Iunij anni millesimi quingentesimi septuagesimi noni, sui Pontificatus anno octauo vniti sunt, & ex eis quædam Præceptorie erectæ. Vides quò tēdam Dux, & quid agendum; sumendi sunt necessariò ex his fructibus, alendis Curionibus & concionatoribus, restaurandisque dirutis Ecclesiis reditus. Quid enim aliter? Tu supremam hac in re potestatem & auctoritatem habes tanquam illius militiae Magnus Magister. Atque hic est Caballij tui status, ô Dux. Vastatam penitus Provinciam si dicam non mentiar, Tuum est de restauratione providere; ego pro virili meâ viginti septem iam menses in misera illa regione propriis sumptibus transegi, vt Diuini verbi semen ex tuæ Celsitudinis voluntate Episcopo meo significata spargerem inter vepres dicamne, an super saxa? Certè præter recuperatos viros duos Poncetum & Auulliacum parum est de reliquis, sed Deus meliora; & tu Princeps religiosissime, non sine conatus istos euanescere, immò qui magni nomen iam ex ipsa pietate tibi comparasti, hanc de crudelissima Hæresi victoriam paratis tuæ virtuti cæteris antepones. Hæc primò egit Salesius & Dux quidem Apostolici viri sapientiam, studium, solertiam, ac syncceram pietatem cum encomio miratus, iussit mandari chartis quæ dixerat, darique & sibi, & Nuntio, & Cancellario. Accersuit mox ex Lazareanis Equitibus præcipuos, inter quos fuerunt Thomas Bergera & Iosephus Ruffianus, viri de multarum rerum experiētia bene meriti, & Bergera quidem à sua Religione commissus fuit & constitutus non tantum vt amplissimè de rebus omnibus cum Salesio conferret, verum etiam vt in Sabaudiam hac de causa proficisceretur. Interim data est Salesio fides de omnimoda cooperatione tam pio operi permissumque est ei cum redierit sex Curiones à militia alendos eligere. Rē omnem Barenfis Archiepiscopus prosequi pollicitus est, & sic à Concilio Equites sunt dimissi. At Dux Serenissimus, qui dum Franciscus loqueretur, leonem (vt aiunt) ex vngue cognouerat, plura ab ipso scire voluit, interrogauit de omnibus quæ agebantur & agenda erant in Sabaudia pro communi populorum suorum bono. Inter cætera autem de Geneua quid existimaret, scire voluit. Salesius certè qui rem vt erat perpendebat ingenuè dixit; Hac ciuitate:

Dux mirum in modum Franciscum laudat.

Francisco Dux fidem dat omnimodam.

ciuitate domitâ non dubium esse quin Europæana Hæresis vehementi deinceps concussione & debilitate laboraret: est enim fedes Satanæ, & qua Hæresim per vniuersum orbem dispergit, quod ex his capitibus patet. Primò. Geneua Caput est Calvinismi, nam in ea Calvinus & Beza domicilij sedē elegerunt. Secundò. Omnes reformatæ, vt prætendunt, Gallicanę Ecclesię in iis quæ ad doctrinam, imò verò in multis quæ ad politicam spectant Geneuates consulere solent. Tertiò. Reliquæ omnes Hæreticæ vrbes Geneuam velut asylum & Ciuitatem sanctam venerantur, & hoc ipso anno venit è Tectosagum Prouincia insignis Hæreticus vt Geneuam videret, non secus ac Catholici Romam petere solent. Quartò: non est in Europa ciuitas, quæ maiora habeat ad fouendam Hæresim commoda. Non enim telatet Dux, quàm optimè sita sit in ipsis si sic dicendum est, Galliæ, Italiæ, & Germaniæ foribus, adeò vt in ea ex vniuersis Prouinciis hæretici homines viuant, Itali, Galli, Germani, Poloni, Hispani, Angli, & ex ipsis etiam remotioribus regionibus. Quanto præterea Ministrorū numero scateat palàm est omnibus: elapso anno viginti ex ea Babylone in Galliam emerferunt. Anglia ipsa Ministros Geneuenses aduocat. Quid dicã de prælis quę habent amplissima & munitissima, vnde in omnem terram pestiferos libros spargunt. Expenfis etiam publicis in varias vrbes distribui curant: & hoc anno pessimus Rupichandieuij libellus ad septingentorum aureorum summam liberalibus donis cucurrit. Accedunt ad hæc scholæ, ad quas plerique nobili sanguine orti iuuenes aduolant ex Francia. Testis Spondanus, ex Germania. Testis Pater Ludouicus Capucinus Magni Saxonie Cancellarij filius, qui in iis studuit. Nec mittenda sunt assidua concionum, lectionum, collationum, disputationum, & librorum compositionum exercitia & alia his similia quæ hæresim mirum in modum fouent. Quintò: Quæcumque in sanctam Sedem & Catholicos Principes consilia capi possunt ea Geneuę capiuntur: Quid autem hac de re te alloquar Dux Serenissime? qui toties perduellionum horum fraudes & pellacias derexisti? Sextò: Estne in Europa Ciuitas, quæ tot Apostatas ex omni Ecclesiastico, siue sæculari siue regulari gradu recipiat? Res seipsâ patet. Ex his capitibus concludo tandem euersâ Geneuâ Hæresim deinceps dissipatum iri. Et nã fallor prodesse huic consilio quæ diu cogi-

*Francisci
de Ciuitate
Geneuensi
sententia
apud
Ducem.*

*Geneua e-
uersa dissi-
pari Cal-
uinitianam
hæresim
necesse est.*

taui. Nimirum si in Caballium agrósque Gexensem, Galliardensem & Terniensem egregij Concionatores mittantur, quales extrahi è Societate Iesu possent, aut Capucinatorum ordine, verum & permanentes esse oportet & calentes. Quomodo autem permanere possint nisi vivant & absolutam habeant à supremo Pontifice iussionem non satis impræsentiarium video. Qua etiam de causa necessarium esset Tononi Iesuitarum Collegium. Præterea habendus est Anicij Typographus, qui possit multa in lucem edere quæ à Viris doctis in Hæreticos scribuntur, & sic clauum clauo pelleret. Quæres vnde alii possit Typographus ille in parua vrbe: Cōtribuet quod poterit Collegium Chappuisianum. Et summus Pontifex facillè fortè dabit exoratus pensionem centum nummorum ex superfluis Abbatia alicuius seu Prioratus redditibus capiendam; Quidni tam pio operi applicari possit præbenda illa (vt vocant) quam Tallorienses Monachi viro laico ad cædenda ligna cōcedunt? Multi cōuersionis tenentur desiderio, sed timore paupertatis detinentur, & hoc ego experientia cōpetum habeo. Quod verò remedium? Erigenda esset Anicij vel Tononi domus vna ex earum nomine quas Misericordia dicimus, vt qui mechanici sunt laborare hinc & viuere queant; & præterea Seminarium pro iis qui litteris vel incumbunt, vel iam de iis bene meriti sunt. Quot habes, ô Dux, in tua Sabaudia opimas Abbantias huic rei ex summi Pontificis beneplacito applicandas, in quibus Monachi solo dumtaxat hoc nomine destruunt potius quàm ædificant? Quid moror? deficientibus sanè pecuniis animo plerique deficiunt. Vbi ad vitam necessaria suppetent videbis quàm multi Geneuenses ceteras alias vrbes incolent. Sunt ista exigua & lentissima remedia fateor; sed quid aliud? cùm per sæculi plusquam ferrei infelicitatem potiora nō liceant? Redde dicis, (inquit Dux) simulque eleuatis præ miseratione armis, amaram de temporis iniuriis lamentationem contexit. Salesius tamen sermonem continuare iussus. Cætera (inquit) ad Geneuensis hæresis destructionem propria, minimè sunt ex ratione genij ingenique mei; Habet in promptu, tua Celsitudo, plura quàm vnquam excogitare possem. Verumtamen vt ab Geneuensi argumento non egrediar, quandoquidem tua mihi benignitas, Princeps optime, fusioris sermonis faciendi facultatē concedit, non nihil quod attinet ad humillimos tuos obsequentissimosque

Typographus Anicij habendus.

Domus misericordie Anicij vel Tononi erigenda. Seminarium item.

mósque seruos & oratores Canonicos Ecclesiæ Cathedralis sancti Petri Gebennensis exponam. Præteritis annis Dux, cum in Sabaudiam venisses gerendi in Hæreticos belli causa ardenti propagandæ religionis studio inductus, datis in eam rem patentibus litteris, declaraueras velle te vniuersa quibus spoliata fuerat bona Ecclesiæ restitui, specialiter Cathedrali Ecclesiæ Gebennensi quæ ex præcipuis tuæ ditionis est, & inter præcipuas splendore & antiquitate prima, & hanc tuam voluntatem tuæ supremæ Curia Senatus & Rationum ratam habuerunt. Nunc eum in Caballio sacrosancta fides locum inueniat. Rogamus tuam Celsitudinem, dignetur scilicet iussionem eandem facere seu extendere, qua miserum illud Canonicorum Collegium in ea quæ antiquitus iure possidebat, præcipuè autè in Beneficium Curionium Ecclesiæ Armoënsis à longo tempore Capitulo vt vocare solemus vnitum. Nisi hæc scires, ô Dux, narrarem quanta passi sint patiaturque quotidie miseri illi humanis ferè omnibus subsidiis per summam perfidiam spoliati, & ciuitate rãquam fures eiecti, in mendicata Ecclesia diuina coguntur celebrare, quæ tamen sic Dei gratia peragunt vt in nulla totius Europe Ecclesia, absque inuidia dixerim, attentata extrema pene paupertate vnquam solemnus. Paulus tertius Pontifex maximus eorum ærumnas miseratus concesserat quidem medietatem fructuum cuiuslibet beneficij in Diœcesi vacantis primo anno vt aliqua saltem ratione reliquæ Ecclesiæ Matrivi opem ferrent, Pius quoque quartus & Gregorius decimus tertius à decimarum perfolutione quæcumque tandem foret necessitas exemerunt: Nihilominus tamen elapsis annis octuagesimo nono, Nonagesimo & nonagesimo primo, omnia illius Ecclesiæ grana per suæ Celsitudinis Ministros ablata sunt, adeò vt nullus Canonicus absque emendicata vt ita dicam parètum aut consanguineorum ope viuere vllò modo potuerit. Suprema tamen Rationum Curia pro iis ablatis granis deberi Capitulo plusquam bis mille & sexcentos florenos iudicauit. Quocirca, Dux Serenissime, Ratas vt habere digneris Pontificum voluntates rogaris humillimè, & pro duorum illorum millium sexcentorumque florenorum perfolutione si tua Celsitudo sacras vestes ad Ecclesiasticum vsu curaret confici, gloriosissimè sanè pietatem & munificentiam imitaretur, in clytorum Maiorum suorum, Sapientissimi præsertim Prin-

*Franciscus
multa du-
ci exponit
pro Cano-
nicis Ec-
clesiæ Ge-
bennensis.*

*Ecclesia
Gebennensis
antiquita-
te, sancti-
tate, &
splendore
Allobrogi-
carum pri-
ma.*

*Apostolica
sedis erga
Gebennens-
es Cano-
nicos misere-
ratio &
paterna
amor.*

*Sabaudia
Ducem erga
Gebennens-
em Eccle-
siam mu-
nificentiam.*

cipis Amedei Ducis primi, qui postquam Pontificatu in totius orbis tranquillitatem & pacem cessisset Gebennensis Antistes Ecclesie relictus cum augustissimis illius infulis diem in Domino clausit extremum. His dictis profundè inclinatus Salesius petiuit à Duce veniam si tantarum miseriarum molesto negotio, suæ Celsitudinis aures fusiùs fortè quàm data differendi facultas postulabat, occupasset: verùm tãtum Principem nihil horum latere debere inquiring, expectauit Ducis ad omnia voluntatem.

Ducis voluntas circa res Caballianes.

Dux velle se imprimis dixit Tononi in maiori Ecclesia sacrosanctum Missæ sacrificium ritu Romano & Catholico celebrari. Ecclesiastica bona Curionibus restitui. Tononenses in Concilium suarum intentionum capiendarum ergo ab senatore vno vocari. Amplissimam sibi redituum vniuersorum Ecclesiasticorum in Caballio instructionem exhiberi, vt deinceps omni meliori modo prouideat. Cathedralē Ecclesiam Gebennensem in Curionij beneficij Armoënsis à Geneuatibus hætenus vsurpati possessionem redire. Eamdēque à decimarum perfolutione secundum summorum Pontificum voluntatem exemptam censeri. De reliquo benè sperandum ait, sicque cum huius argumenti Epistola dimisit Salesium. Carolus Emanuel Dei gratia Dux Sabaudie dilectis Consulibus & Ciuibus Vrbs nostræ Tononen-

Ducis ad Tononenses Epistola.

sis. Habuisse vos continuò ab aliquibus mensibus sacros quos audiistis verbi Diuini & synceræ nostræ fidei Catholicæ Concionatores cum ingenti gaudio accepimus. Sperantes autem hæc vobis opportunitatem vestræ salutis iter patefacturam, eodem studio quo bonum illud vobis procurauimus vt eo bene vtamini etiam exhortamur: benè verò vtemini si ad rationum quæ vobis exponentur momenta attendatis, illarum pondera æquâ lance libretis, & vbi vobis difficultates superuenient eas concionatoribus proponatis. Nihil enim magis habemus in votis, nihil quod existat gratius quàm quòd vos in sancta Religione Catholica proficere audimus. Sic vos Deus seruet incolumes. Accepit præterea Salesius litteras alias ad Dynastam Lambertum Caballij Producem & ad Primarium Prætorem, quibus suam fusioribus verbis voluntatem Princeps optimus declarabat, tandemque per Alpes, quas paruo-Sambernardianas appellant, quia minus insolentes hoc itinere niues cogitauit Tononum faustus & incolumis rediit.

Salesius Tononum redit.